

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta právnická

Katedra občanského práva

Diplomová práce

*Rodičovská odpovědnost se zaměřením na výchovu, vzdělání
a vyznání dítěte*

Zpracoval: Pavel Krejsa

Plzeň 2019

„Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci zpracoval samostatně, a že jsem vyznačil prameny, z nichž jsem pro svou práci čerpal, způsobem ve vědecké práci obvyklým.“

Plzeň, březen 2019

.....

Pavel Krejsa

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval vedoucímu mé diplomové práce JUDr. Jindřichu Psutkovi, Ph.D. za velmi vstřícný přístup, trpělivost a cenné rady k této práci. Mé poděkování dále patří mým rodičům, prarodičům, jakož i všem osobám mně blízkým za jejich podporu během mého vysokoškolského studia.

Obsah

1. Úvod	1
2. Rodičovská odpovědnost	3
2.1. Obecně	3
2.2. Zařazení a vznik rodičovské odpovědnosti.....	3
2.3. Pojem a obsah rodičovské odpovědnosti	8
2.4. Charakteristika rodičovské odpovědnosti.....	11
2.4.1. Nositelství a výkon.....	12
2.5. Trvání rodičovské odpovědnosti.....	14
3. Výchova dítěte	16
3.1. Pojem a účel výchovy	16
3.2. Výchova jako složka rodičovské odpovědnosti.....	17
3.2.1. Prolínání výchovy s ostatními složkami rodičovské odpovědnosti	18
3.2.1.1. Ochrana a výchova dítěte	18
3.2.1.2. Osobní péče a výchova dítěte	18
3.2.2. Výchova a jiné rodinně-právní vztahy	20
3.2.2.1. Manželství	20
3.2.2.2. Nesezdané soužití	22
3.3. Rodičovská výchova	23
3.3.1. Postavení rodičů při výchově dětí	23
3.3.1.1. Československo 1948 - 1964.....	24
3.3.1.2. Československo a Česko 1964 – 1998	25
3.3.1.3. Současná podoba	26
3.3.2. Výchovné prostředky	30
3.3.2.1. Pojem.....	30
3.3.2.2. Přiměřenost výchovných prostředků	32
3.3.2.2.1. Tělesné tresty	35
3.3.3. Výchova přítomností.....	38
3.3.4. Dispozice s výchovou	40
3.3.5. Zásahy státu do výchovy.....	42
3.3.5.1. Prostředky zásahů současné právní úpravy	43
4. Vzdělání dítěte	49
4.1. Obecně	49
4.2. Vzdělání jako složka rodičovské odpovědnosti.....	50

4.3. Plnění povinné školní docházky	50
4.4. Rozhodování ve věcech vzdělání dítěte.....	52
4.4.1. Dohoda rodičů.....	53
4.4.2. Spolurozhodování dítěte	55
4.5. Vzdělání dítěte při střídavé péči	59
5. Vyznání dítěte.....	61
5.1. Obecně	61
5.2. Náboženské usměrňování a výkon rodičovské odpovědnosti	61
5.3. Ochrana zájmů dítěte	62
5.4. Vliv vyznání i na jiné složky rodičovské odpovědnosti	65
6. Závěr	67
Resumé	71
Seznam použitých zdrojů	73

Seznam použitých zkratk

ABGB	Zákon č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský.
CírZ	Zákon č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.
EÚLP	Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod.
OSŘ	Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád.
OZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
RegP	Zákon č. 115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.
ŠZ	Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
TrZ	Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.
ÚPD	Úmluvy o právech dítěte.
ZOR	Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
ZOR 64	Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině ve znění do r. 1998.
ZPR	Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném.
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních.
ZSPOD	Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.

1. Úvod

Tato diplomová práce se zaměřuje na vymezený okruh složek rodičovské odpovědnosti tak, jak je zná právní řád České republiky. Rodičovská odpovědnost je souborem mnoha složek, tato práce se zabývá pouze její částí, a to výchovou a vzděláním dítěte. Výchova dětí, jakož i jejich vzdělávání je a bude aktuálním tématem v každé době, i to je důvod, proč byly vybrány ke zpracování právě tyto složky rodičovské odpovědnosti. Výchově a vzdělávání dětí je věnována značná pozornost zejména v oblasti psychologie a sociologie, to samé však nelze tvrdit, pokud jde o odbornou literaturu v oblasti práva, která se tímto tématem samostatně a obsáhle dostatečně nezabývá. Při těchto rodinně-právních vztazích mohou vznikat různé spory a otázky nad tím, co si můžeme například jako rodič dovolit a jak vzniklé spory řešit. Cílem práce je tak zabývat se otázkami, jež se váží k výchově a vzdělávání dítěte, a vnést do této problematiky jasnější náhled z pohledu právního. V práci je také věnován prostor otázce náboženského usměrňování dítěte ze strany rodičů, a to v souvislosti s právem dítěte na svobodu vyznání.

Ústředním tématem této práce je výchova dítěte, ve kterém bude zmíněno postavení rodičů ve výchově dětí, jež zaznamenalo v jednotlivých etapách našeho státu výrazných změn. Dále se bude zabývat samotnou podobou výchovy, resp. přiměřeností výchovných prostředků, výchovným působením rodičů na dítě a možnostmi s výkonem výchovy právně disponovat. Pozornost bude věnována také významu, který má výchova dětí i v jiných rodinně-právních vztazích, tedy nad rámec rodičovské odpovědnosti. Cílem je pokusit se o výklad právní úpravy, který přispěje k objasnění toho, jaké mají rodiče postavení při výchově dětí, co si mohou při výchově dovolit a jakých výchovných prostředků mohou při výchově používat. V rámci této problematiky není ignorována ani otázka používání tělesných trestů, které se jeví jako stále nevyřešené a živé téma. Viz výzkum Ligy otevřených mužů (LOM) a výzkumné agentury Nielsen Admosphere, z něhož plyne, že 63% české populace připouští využívání fyzických trestů minimálně ve výjimečných případech. Téměř polovina české populace nad patnáct let (43%) nepovažuje facku nebo plácnutí za fyzický trest. A pokud jde o to, zda by měly být fyzické tresty zakázány zákonem, pak převládá v české společnosti názor, že

nikoliv. Jejich zákaz v současné době podporuje jen 7% české populace nad patnáct let.¹

Dalším cílem kapitoly o výchově dítěte je řešení otázky, do jaké míry může rodič výkon výchovy přenášet na třetí osoby a co může být obsahem dohody mezi nimi. Závěrem se bude kapitola zabývat problematikou státní ingerence v oblasti výchovy dětí, kde budou stručně popsány jednotlivé prostředky možných zásahů státu a řešena otázka jejich přípustnosti v obecné rovině.

Na výchovu dítěte navazuje výklad o vzdělávání, jež má pro budoucí život dítěte také zásadní význam. V této kapitole bude zmíněna povinnost rodičů zajišťovat plnění povinné školní docházky a především se tato část bude zabývat rozhodováním rodičů o vzdělávání dítěte. Cílem je poukázat na povinnost rodičů postupovat v některých otázkách, včetně vzdělání, ve vzájemné shodě a zejména upozornit na povinnost rodičů dbát názorů dítěte při rozhodování o záležitostech, které se ho přímo týkají. Zásadní otázky ve vztahu ke vzdělání dítěte, jež si zaslouží pozornost v této práci, vyvolává také střídavá péče, jejíž realizace může pro dítě znamenat i nevhodné střídání škol.

Za významné, považuje autor této práce, řešit možnou kolizi mezi výkonem práva rodiče nábožensky usměřňovat své dítě a právem dítěte na svobodu vyznání. Vzhledem k téměř žádné odborné literatuře či judikatuře vztahující se k tomuto tématu je kapitola o vyznání dítěte výsledkem pouze teoretických úvah a dedukcí autora, jež se zakládají na výkladu, nepříliš bohaté, právní úpravy.

¹ Fyzické tresty využívají 2/3 českých rodičů - Liga otevřených mužů [online]. 2018. [cit. 15.03.2019]. Dostupné z: <http://www.ilom.cz/fyzicke-tresty-ve-vychove-alespon-nekdy-je-vyuzivaji-dve-tretiny-ceskych-rodicu/> Fyzické tresty využívají 2/3 českých rodičů - Liga otevřených mužů.

2. Rodičovská odpovědnost

2.1. Obecně

Přestože středobodem této práce jsou některé vybrané složky rodičovské odpovědnosti, je důležité z hlediska systematiky práce a orientace v dané problematice zmínit rodičovskou odpovědnost jako takovou. Kapitola nebude zaměřena na podrobnosti, ale stručnou charakteristiku a umístění tohoto institutu v právním řádu tak, aby byla základem pro další výklad. Jak také dále vyplyne, jednotlivé složky rodičovské odpovědnosti tvoří určitý provázaný celek, kdy se tyto složky prolínají a vzájemně na sebe navazují. Mají tak společné rysy a zákonitosti, o kterých by bylo dobré pojednat.

2.2. Zařazení a vznik rodičovské odpovědnosti

Rodinné právo často upravuje takové vztahy, které vznikají bez ohledu na existenci tohoto právního odvětví, a spojuje s nimi určité právní následky. Činí tak v zájmu ochrany slabších stran, morálky, ale také v zájmu nastolení pořádku v případech vzniklých sporů a kolizí. Takovým je i vztah mezi rodičem a dítětem, vztah, který vzniká dokonce bez ohledu na vůli člověka, neboť samo dítě nemá možnost vznik takového vztahu ovlivnit.

Rodičovská odpovědnost sama o sobě nevyčerpává obsah vztahu mezi rodičem a dítětem, je pouze součástí většího celku, který je představován širší škálou vzájemných povinností a práv. Tyto povinnosti a práva pak tvoří neodmyslitelnou součást rodinného práva. S ohledem na podstatu a rozsah, který je této problematice věnován v občanském zákoníku 89/2012 Sb.², lze hovořit o samotném těžišti rodinného práva.

Svým obsahem jde o náplň rodičovství ve vztahu k dítěti. Jde-li o vznik tohoto vztahu, je zřejmé, že vzniká mezi dítětem a jeho rodičem, tedy od samotného počátku života dítěte (§ 858 OZ). Podstatná je tak otázka, kdo je v daném případě rodičem. Tuto otázku řeší OZ kogentními ustanoveními, a

² Dále jen OZ.

zatímco u matky stanoví vcelku zřejmou zásadu: „Matkou dítěte je žena, která je porodila“ (§ 775 OZ), u otce bude otázka mnohdy složitější.

Otcovství je již tradičně určeno podle zákonných domněnek otcovství (§776 - § 783 OZ). V případě určení otce podle první a druhé právní domněnky nebude v zásadě problém. Otcem dítěte se stává manžel matky či muž, který dal souhlas k umělému oplodnění. Pokud však dojde k určení otcovství na základě souhlasného prohlášení muže a matky³ či určení otcovství soudem⁴, může k této skutečnosti dojít až po delší době narození dítěte. V takovém případě je otázkou, ke kterému dni vzájemné povinnosti a práva vznikají. Ze znění OZ není zcela zřejmé, zda účinky prohlášení a rozhodnutí nastávají ex tunc (tedy zpětně k narození dítěte) či ex nunc (od učiněného prohlášení resp. ode dne rozhodnutí soudu). Otcem je muž, jehož otcovství bylo učeno souhlasným prohlášením matky a tohoto muže, nebo muž, o němž tak rozhodl soud.

Odborná literatura se zabývá především otázkou povahy rozhodnutí soudu o určení otcovství. Zatímco se starší literatura klonila k názoru, že jde o rozhodnutí deklaratorní⁵, ta novější se přiklání k názoru, že jde o rozhodnutí konstitutivní povahy.

V dané věci je dobré zmínit účel obou druhů soudních rozhodnutí. Zatímco konstitutivní rozhodnutí nově nastoluje práva a povinnosti, tedy je mění, ruší nebo zakládá. V případě deklaratorního rozhodnutí jde o určení, zda tu práva a povinnosti jsou, či nejsou, jinými slovy „*autoritativně vyslovuje (deklaruje) to, co je po právu.*“⁶ Z hlediska určení otcovství se zdá být logické, že vymezení statusového poměru, jež představuje odpověď na otázku, kdo je otcem dítěte, by mělo mít účinky již od narození dítěte, resp. že muž, který je určen za otce je otcem dítěte od jeho narození, bez ohledu na to, kdy došlo k vydání soudního rozhodnutí.⁷

Takový úsudek však vyvolává hned několik otázek. Za jádro celého problému lze považovat ustanovení § 783 OZ. To stanoví možnost, aby otcovství

³ § 779 OZ.

⁴ § 783 OZ.

⁵ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 555.

⁶ ZAHRADNÍKOVÁ, R. et al. *Civilní právo procesní*. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. s. 232.

⁷ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 933 až 934.

určil soud na návrh matky, dítěte nebo domnělého otce, pokud zde není určeno otcovství na základě jiných, zákonem stanovených domněnek otcovství (§ 783 odst. 1 OZ). Především pak § 783 odst. 2 OZ stanoví vyvratitelnou domněnku, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době⁸, ledaže jeho otcovství vylučují závažné okolnosti.

V první řadě se nabízí otázka, zda ustanovení § 783, jako tzv. třetí domněnka otcovství, vytváří komplexní koncepci, tedy, *zda je nezbytné za domněnku považovat celý jeho obsah, nebo jen to, co je uvedeno v odstavci druhém.*⁹ Proti myšlence, která by pojímala ustanovení jako komplexní zavedení vyvratitelné domněnky, se staví skutečnost, že rozhodnutí soudu již nelze napříště popřít.¹⁰ Ustanovení je tedy nutno pojímat tak, že zatímco odstavec první stanoví podmínky a možnost soudu závazně určit kdo je otcem dítěte, odstavec druhý vyjadřuje vyvratitelnou domněnku, od které by se rozhodnutí soudu mělo odvíjet.

Ukazuje se, že nejasnosti ohledně povahy rozhodnutí vytváří především formulace domněnky vyjádřené v odstavci druhém (§ 783 OZ). Pokud totiž rozhodnutí o určení otcovství pouze deklaruje již existující hmotněprávní vztah, je tento založen na základě vyvratitelné domněnky. Ta je však formulována takovým způsobem, kdy není (podle názoru prezentovaného v odborné literatuře) možné vyloučit situaci, *že dítě by podle hmotného práva mělo současně více otců, neboť třetí domněnka může s ohledem na možnost více souložníků svědčit více mužům.*¹¹ Právě tato skutečnost je spatřována jako důvod pro odmítnutí deklaratorního rozhodnutí a přiklonění se k závěru, že jde o rozhodnutí konstitutivní.¹²

Spor o povaze rozhodnutí by tak v tomto ohledu mohl být vyřešen, pokud by zákon při určování otcovství reflektoval soudobou úroveň vědy a stanovil povinnost soudu prokázat skutečné genetické příbuzenství mezi mužem a dítětem,

⁸ Rozhodnou dobou je rozuměna doba, od které neprošlo do narození dítěte méně než sto šedesát a více než tři sta dní.

⁹ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 931.

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 555.

¹² Tamtéž a obdobně MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 934.

například prostřednictvím znaleckého posudku.¹³ V úvahu by pak připadal pouze jeden muž.

V uvedené domněnce otcovství však nelze přehlížet zásadní výjimku, při které se pravidlo, že otcem je muž, který s matkou dítěte souložil v rozhodné době, neuplatní. Jde o případ, kdy otcovství daného muže vylučují závažné okolnosti. Takovou závažnou okolností by mohla být například prokázaná neplodnost muže. Za další závažnou okolnost je však třeba považovat skutečnost, že daný muž doopravdy otcem dítěte není, neboť není dána genetická spojitost muže s dítětem. Zákon sice výslovně nevyžaduje soulad právního otcovství s otcovstvím biologickým, to však nepřímo vyplývá právě z uvedeného ustanovení, když není možné považovat za otce toho muže, u něhož to závažné okolnosti vylučují.

Soud také nerozhoduje pouze na základě toho, že muž v rozhodné době s matkou souložil. *„Cílem soudního rozhodnutí není určit muže, který je nejpravděpodobnějším genetickým otcem dítěte, nýbrž určit muže, u něhož je existence takové vazby pokud možno postavena zcela najisto bez možnosti dalšího jejího vyvrácení.“*¹⁴

Při takovém výkladu pak odpadá jeden ze zásadních důvodů pro odmítnutí deklaratorní povahy tohoto rozhodnutí. Stále by však existovaly další problémy, a to kupříkladu s realizací povinností a práv biologického otce k dítěti při absenci daného rozhodnutí. *Biologické otcovství nemůže mít zásadně právní význam bez soudního rozhodnutí, neboť to by vneslo do poměrů mezi rodiči a dětmi značnou nejistotu.*¹⁵ Deklaratorní rozhodnutí by znamenalo, že muž, jemuž svědčí domněnka otcovství, má rodičovská práva a povinnosti bez ohledu na soudní řízení a jeho výsledek.¹⁶

Nacházíme se však v „začarovaném kruhu“, neboť připuštěním názoru, že z výše uvedených důvodů jde o rozhodnutí konstitutivní, nejsme ani zde zbaveni dalších zásadních otázek, které stojí i proti takovému závěru. Nelze se totiž

¹³ Shodný závěr viz MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 934.

¹⁴ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 931.

¹⁵ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, 2014, s. 556.

¹⁶ Tamtéž.

například domnívat, že statusový poměr otce a jeho dítěte vzniká až s právní mocí rozhodnutí, a tedy, že dříve neexistoval. Naopak pokud je za otce určen určitý muž, který zemřel za života dítěte, a to ještě dříve než bylo soudem otcovství určeno (§ 783 odst. 3 OZ), bude i tak dítě považováno za jeho nepominutelného dědice.¹⁷ Dokonce je možné uložit takto určenému otci výživné, a to zpětně tři roky ode dne zahájení řízení o výživném (§ 922 odst. 1 OZ), tedy zpět do let, kdy se o jeho otcovství ještě nevědělo, resp. nebylo otcovství soudem určeno.

Ať už se tedy přikloníme k závěru, že jde o konstitutivní či deklaratorní rozhodnutí, vždy narazíme na podstatné nedostatky. Nezbyvá tedy, než učinit závěr, že jde svou povahou o zcela specifické rozhodnutí¹⁸. Rozhodnutí, u něhož nelze přiznat některé zpětné účinky (zejména realizaci rodičovské odpovědnosti) a naopak, u kterého je třeba s některými zpětnými účinky počítat.

S výše zmíněnou výjimkou lze tedy shrnout, že právní vztah mezi rodičem a dítětem, včetně rodičovské odpovědnosti,¹⁹ vzniká jeho narozením. Nutno však pamatovat na další ustanovení OZ, které v zájmu již počatého dítěte stanoví fikci jeho narození. *Na počaté dítě se hledí jako na již narozené, pokud to vyhovuje jeho zájmům* (§ 25 OZ). Tato úprava má význam zejména v oblasti majetkové. Ještě nenarozené dítě, ale již počaté (tzv. nasciturus), může nabývat určitý majetek.²⁰ Takový majetek bude třeba spravovat, v některých případech bude zapotřebí dítě zastoupit. Zde lze tedy počítat s určitou aktivitou rodičů, a to již před narozením dítěte, která svou povahou spadá do rámce rodičovské odpovědnosti.

Takovou situaci si lze představit například při obdarování nascitura, darování bude povětšinou okolností, která je ve prospěch nascitura, čímž je splněn jeden z předpokladů pro uplatnění právní fikce § 25. Přestože zákon založí právní fikci existenci právní subjektivity počatého dítěte, z logických důvodů není možné, aby nasciturus stvrdil darovací smlouvu jejím přijetím (§ 2055 odst. 1 OZ). Pokud však vyložíme § 25 OZ současně s § 858 OZ a tedy, že hledíme na počaté dítě jako narozené, lze se domnívat, že vzhledem k danému jednání vzniká

¹⁷ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 935.

¹⁸ Tamtéž.

¹⁹ § 858 OZ, „Rodičovská odpovědnost (...); vzniká narozením dítěte...“

²⁰ DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013, s. 213.

také rodičovská odpovědnost. K akceptaci darovací smlouvy tak dojde prostřednictvím rodičů v zákonném zastoupení dítěte.²¹

Ohledně vzniku rodičovské odpovědnosti je zapotřebí zmínit také možnost osvojení dítěte. Tím je založen vztah rodič a dítě, a tedy nové rodičovské odpovědnosti osvojitele k osvojenému (§ 832 odst. 2 OZ).

2.3. Pojem a obsah rodičovské odpovědnosti

Rodičovskou odpovědností je nutno rozumět právě takový soubor povinností a oprávnění, které směřují k zajištění morálního a materiálního prospěchu dítěte, jde zejména o péči o dítě, zachování osobního styku s ním, zajištění jeho vzdělání, včetně jeho zastupování a správy jeho jmění.²² Jde o vytvoření takového souboru povinností a práv mezi rodičem a dítětem, které směřují k přípravě dítěte na řádný a samostatný život, výchově dítěte do doby, než vyroste, a postarat se o něj a chránit jej před negativními vlivy. Ve spojení s účelem jde o požadavek náležité péče o dítě.

Označit takový soubor povinností a práv jednotným názvem je nesnadnou záležitostí. V historii se setkáváme s pojmy jako rodičovská moc²³, práva a povinnosti rodičů k dítěti²⁴ či rodičovská zodpovědnost²⁵. Při vzniku OZ se dokonce setkáváme s pojmem rodičovské povinnosti a práva, který byl nakonec nahrazen dnes již známou, rodičovskou odpovědností.²⁶

Bylo by mylné domnívat se, že odpovědnost užitá v tomto smyslu vyjadřuje jakousi sankci.²⁷ Jak vyjadřuje i důvodová zpráva k OZ, pojem odpovědnost se zde spojuje s řádným, a tedy odpovědným plněním povinností a řádným výkonem práv. Hodnotový rámeček tohoto pojmu je na stejném místě

²¹ § 892 a násl. OZ.

²² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 36.

²³ § 52 a násled. zákona č. 265/1949 Sb., o právu rodinném.

²⁴ Zákon o rodině č. 94/1963 Sb., ve znění do r. 1998.

²⁵ § 31 a násled. zákona č. 94/1963 Sb., o rodině ve znění od r. 1998.

²⁶ ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. Návrh občanského zákoníku. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, bez vroč. (2005). Dostupné online z: https://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovan__verze.pdf, viz také ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 36.

²⁷ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 855 až § 859.

doplněn odkazem na křesťanské tradice evropské právní kultury, s kterými by měl být výkon a plnění těchto povinností v souladu.²⁸

K uchopení každého pojmu napomůže rozbor jeho obsahu, a to mnohdy lépe než jeho samotné pojmenování.

Platná právní úprava podává určitý výčet, který je možno považovat za výčet taxativní²⁹, § 858 OZ: „*Rodičovská odpovědnost zahrnuje povinnosti a práva rodičů, která spočívají v péči o dítě, zahrnující zejména péči o jeho zdraví, jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj, v ochraně dítěte, v udržování osobního styku s dítětem, v zajišťování jeho výchovy a vzdělání, v určení místa jeho bydliště, v jeho zastupování a spravování jeho jmění*“. V porovnání s předešlou úpravou rodičovské odpovědnosti jde o výčet širší. Skutečnost, že v zákoně o rodině č. 94/1963 Sb. (dále jen ZOR) chybělo výslovné vyjádření výchovy, vzdělání nebo osobního styku (jako složek rodičovské zodpovědnosti) neznamenal, že by do jejího rámce tyto složky dříve nespádaly. Především pak judikatura soudů, onu výchovu včetně osobního styku řadila pod péči o dítě.³⁰ To je důležité mít na paměti i za současného stavu. Ačkoliv je výčet širší a zřejmě taxativní, bylo by nejspíš nesprávné definici § 858 považovat za výčet exkluzivní, tedy takový, který by vylučoval podřazení jakýchkoliv jiných právních skutečností.³¹

Z uvedeného ustanovení OZ plyne, že rodičovskou odpovědnost tvoří jednotlivé složky, a to:

- a) Péče o dítě; tvořena je zejména péčí o zdraví dítěte, o jeho tělesný, citový, rozumový a mravní vývoj. Lze ji považovat za nejvýznamnější složku rodičovské odpovědnosti. Právě tyto povinnosti a práva jsou tím, co si širší veřejnost pod pojmem rodičovská odpovědnost nejspíš představí.
- b) Ochrana dítěte; spočívá především v ochraně před nebezpečnými vlivy zvenčí, jakož i ochraně dítěte před samotným rodičem.

²⁸ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 855 až § 859.

²⁹ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 75.

³⁰ Srov. MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1317 a Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 855 až § 859.

³¹ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1317.

- c) Udržování osobního styku, jako zcela zásadní složku, která představuje požadavek osobního kontaktu rodiče s dítětem, jež nelze převést na jinou osobu (§ 887).
- d) Zajišťování výchovy a vzdělání dítěte. Složky, jejichž většímu rozboru je věnována tato práce (viz kapitola 3 a kapitola 4).
- e) Určení místa bydliště. *„To že, zjevně právo péče o dítě nesplývá s právem určit místo bydliště, plyne z toho, že svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů jej neopravňuje jednostranně určovat místo bydliště dítěte, aniž se o tom s druhým rodičem dohodl.“³²*
- f) Zastupování dítěte a
- g) správa jeho jmění.

Individuální pojmenování jednotlivých složek jistě neznamená jejich absolutní nezávislost. Jednotlivé složky se mezi sebou prolínají a doplňují. Velmi blízko má k sobě péče o dítě v užším slova smyslu s výchovou a osobním stykem s dítětem. Přesto není možné je mezi sebou zaměňovat.

Péče o dítě

Pod pojmem péče o dítě si lze jistě představit širokou škálu povinností a práv k dítěti, které svou povahou spadají do více složek rodičovské odpovědnosti. V širším pojetí jde tedy o skupinu takových složek, které znamenají starost o dítě. Péči, která směřuje k jeho osobě.

Takto široce však nemůžeme o péči o dítě hovořit, pokud tak činíme ve smyslu § 858 OZ. Péče o dítě je jednou ze složek rodičovské odpovědnosti. Pokud tedy soud rozhoduje o svěřeni dítěte do péče jednoho z rodičů, např. pro dobu po rozvodu, není zde rozhodováno o péči v širším smyslu, ale o jediné složce rodičovské odpovědnosti, což také znamená zachování výkonu ostatních složek druhému rodiči. Je však nutné doplnit, že takový rodič nepřichází ani o výkon péče o dítě v plném rozsahu. Ve prospěch druhého rodiče jsou zachována i rozhodnutí týkající se péče o dítě, které nemají povahu obvyklých záležitostí a u kterých je třeba dohoda obou rodičů (§877 OZ). Takovou součástí péče o dítě, jež

³² MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1320.

je svěřena do rukou pouze jednomu z rodičů, lze nazvat jako **osobní péče**, tu můžeme charakterizovat jako každodenní starání se o dítě a rozhodování v běžných záležitostech.³³

Je tak třeba rozlišovat péči o dítě v širším smyslu a péči o dítě a osobní péči.

2.4. Charakteristika rodičovské odpovědnosti

Jak již bylo nastíněno, vztah mezi rodičem a dítětem obsahuje vedle rodičovské odpovědnosti i další rámec povinností a práv. Rodičovská odpovědnost má tedy některé odlišnosti, ale i takové vlastnosti, které jsou vlastní pro další prvky tohoto vztahu.

Rodiče a dítě mají vůči sobě navzájem povinnosti a práva. Těchto vzájemných povinností a práv se nemohou vzdát; učiní-li tak, nepřihlíží se k tomu (§ 855 odst. 1 OZ). Obecné ustanovení OZ nám dává najevo, že stojí na vzájemnosti, ale také rovnosti. Nedělá rozdíl mezi rodiči z důvodu pohlaví či svéprávnosti.³⁴ Rovnost je potřeba pokládat za nutnou součást práva v demokratickém právním státě, která je dále zdůrazněna při rodičovské odpovědnosti a odpovídá tak Listině základních práv a svobod³⁵ (dále jen LZPS), jakož i mezinárodním závazkům plynoucím z mezinárodního práva. Oba rodiče mají stejný přístup k těmto povinnostem a právům, a to pouze z titulu rodičovství.³⁶ To platí i ve vztahu k právům dětí, které se narodily v manželství či dětí narozených mimo tento svazek, i zde není činěn rozdíl (čl. 32 odst. 3 LZPS).

Pokud v tomto vztahu někomu svědčí právo, existuje na druhé straně vztahu povinnost tomuto právu odpovídající, hovoříme zde o reciprocitě neboli vzájemnosti povinností a práv.

Jedná se o takové povinnosti a práva, kterých se nelze vzdát. Pokud tak některá ze stran učiní, bude takové jednání považováno za nulitní, resp.

³³ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 77.

³⁴ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 181.

³⁵ Čl. 1 LZPS.

³⁶ § 775 a násl. a § 832 OZ.

neexistující jednání. Výjimku pak můžeme spatřovat na straně rodiče, a to v případě udělení souhlasu s osvojením, jehož následkem je zánik vzájemných povinností na jedné straně a vznik těchto povinností u nové osoby, kterou je osvojitel.³⁷ Takovou možnost lze do jisté míry považovat jako ochranu dítěte, neboť: „*Tím je chráněno dítě před neuváženými či dokonce protiprávními činy svých rodičů, kteří své dítě nechtějí.*“³⁸

Jak bylo uvedeno výše, je úprava některých vztahů, svou povahou spadající do rodinného práva, opodstatněna ochranou slabších stran i jiných zájmů. Účel, který nám vyjadřuje podstatu, jakož i samotný smysl existence této úpravy uvádí OZ takto: „*Účelem povinností a práv k dítěti je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte*“. Je zde velice jasně uveden samotný důvod úpravy povinností a práv mezi rodiči a dětmi. Zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte je nutno považovat za základ další úpravy těchto vztahů a jako výkladové pravidlo pro řešení sporných situací. Jakékoli jednání v intencích vzájemných povinností a práv by mělo směřovat právě k tomuto cíli. *Výslovné vyjádření tohoto účelu v textu zákona má nejen hodnotu výchovnou, ale je i výkladovým pravidlem: lze totiž říct, že nenaplní-li výkon povinností a zejména práv rodičů k dítěti právě tento základní účel, pak jde o protiprávní chování, o zneužití práv atd. a nabízí se použít odpovídající sankce.*³⁹

2.4.1. Nositelství a výkon

S účinností OZ dochází k rozlišování samotného nositelství rodičovské odpovědnosti a jejího výkonu.

Nositelem rodičovské odpovědnosti může být pouze a jen rodič dítěte. Náleží stejně oběma rodičům (§ 865 OZ). Z ustanovení § 865 OZ, a to ve spojení s § 855 OZ, také vyplývá, že rodičovskou odpovědnost jako celek nelze přenášet na třetí osoby.⁴⁰ Pokud by měl být rodič zbaven své rodičovské odpovědnosti, mohl by tak rozhodnout pouze soud (§ 865 odst. 1 OZ). K samotnému zbavení

³⁷ § 832 a násl. OZ.

³⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 182.

³⁹ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1306.

⁴⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 118.

nositelství, nebo jejímu omezení, může dojít na základě důvodů v § 870 – 871 OZ vyčtených. Takovým je např. zneužití rodičovské odpovědnosti či její závažné zanedbávání, tedy důvody, jež představují velice negativní zacházení rodiče právě s rodičovskou odpovědností, a jde tak svou povahou o důvody, které spočívají v jeho protiprávním jednání.

Naproti tomu výkon rodičovské odpovědnosti představuje samotnou realizaci povinností a práv, které z ní vyplývají. Zatímco zákon svěřuje rodičovskou odpovědnost do rukou každého rodiče bez rozdílu, při výkonu je situace odlišná. Ne každý rodič má právo, resp. povinnost, rodičovskou odpovědnost ve vztahu k dítěti realizovat. S ohledem na zásadu nejlepšího zájmu dítěte a jeho blaha zákon upravuje pozastavení výkonu rodičovské odpovědnosti ex lege z důvodu nezralosti či duševní poruchy rodiče (§ 868 OZ).⁴¹ Jde o případ, kdy je rodič nezletilý a nesvéprávný, nebo jde o rodiče, jehož svéprávnost byla v oblasti rodičovské odpovědnosti omezena.

Takovým rodičům je rodičovská odpovědnost pozastavena již ze zákona a spočívá nikoli v protiprávním jednání rodiče, nýbrž ve skutečnosti, která se váže k jeho osobě, a která může znamenat ohrožení řádného výkonu rodičovské odpovědnosti v budoucnu. Pozastavení výkonu trvá po dobu, do kdy trvají zákonné důvody a nositelství rodičovské odpovědnosti tím není nijak dotčeno.

Nositelství rodičovské odpovědnosti by mělo být logickým předpokladem pro její realizaci, resp. výkon. Zákon však předpokládá i takovou situaci, kdy rodič, jež byl zbaven rodičovské odpovědnosti, a tudíž není nositel těchto povinností a oprávnění, vykonává nadále právo osobního styku s dítětem. Tak může rozhodnout soud v rámci zbavení rodiče rodičovské odpovědnosti za současného zachování tohoto práva (§ 872 OZ). To se sice může jevit jako nedostatek právní úpravy⁴², neboť je tím dáno právo výkonu určité části rodičovské odpovědnosti, aniž je osoba jejím nositelem. Nicméně život přináší i takové životní situace a vztahy, které mohou vyžadovat i takovéto řešení. Zejména je tento postup opodstatněn v případě, je-li tak rozhodováno v zájmu dítěte, k němuž je soud povinen přihlídnout (§ 872 OZ).

⁴¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 187.

⁴² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67.

Pokud bylo výše uvedeno, že nositelství, resp. rodičovskou odpovědnost není možno přenést na třetí osoby, nebude to platit u samotného výkonu. Rodiče mohou svým právním jednáním, až na zákonem stanovenou výjimku v § 887 (udržování osobního styku), povinnosti a práva z rodičovské odpovědnosti přenést na jinou osobu.⁴³ Tím se však odpovědnosti za výkon těchto povinností nezbavují.⁴⁴

Podstatnou část oddílu, která je věnována vztahům mezi rodiči a dětmi⁴⁵, představuje úprava samotného výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 875 OZ a násl.), a to jak v obecné rovině, tak v jednotlivostech, které se vážou k té či oné složce rodičovské odpovědnosti. Ve stěžejních kapitolách této práce bude věnována pozornost výkonu těch povinností a práv, které svou povahou cílí na výchovu, vzdělání a vyznání dítěte.

2.5. Trvání rodičovské odpovědnosti

Rodičovská odpovědnost, tak, jak byla popsána výše, se liší od dalších vzájemných povinností a práv mezi rodičem a dítětem především svým obsahem. Liší se však také dobou, po kterou tato práva trvají.

Jestliže se některé povinnosti a práva váží na samotný počátek života dítěte, jak je tomu u práva a zároveň povinnosti rodiče dát svému dítěti jméno, pak některé mohou trvat i po celý jejich život. Tou může být vzájemná vyživovací povinnost. Jde-li však o takový souhrn povinností a práv, jejichž smyslem je výchova dítěte, péče o něj, jakož jeho celková příprava do řádného a samostatného života, pak s ohledem na svůj účel a obsah trvá rodičovská odpovědnost do té doby, kdy je výkon takových práv pro dítě zapotřebí.

Přesto, že potřeba je z hlediska vývoje každého jedince značně individuální, nevydává se OZ cestou, která by takovou individualizaci přímo umožňovala, naopak stanoví pevnou hranici v rámci níž lze naplnění onoho účelu rodičovské odpovědnosti obecně předpokládat. Tuto hranici, s níž rodičovská

⁴³ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1317.

⁴⁴ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 67.

⁴⁵ Oddílu 3, Hlavy II., Druhé části zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

odpovědnost mezi rodičem a dítětem končí, představuje nabytí plné svéprávnosti dítěte. S ohledem na § 30 OZ jde *nejpozději* o dovršení zletilosti, tady věku osmnácti let, jež bude taktéž nejčastější variantou.

Právní řád však obsahuje takovou úpravu svéprávnosti, jež určitou individualizaci osob respektuje, a tím se dotýká i institutu rodičovské odpovědnosti. Plnou svéprávnost, jež je z hlediska trvání rodičovské odpovědnosti klíčová, lze totiž nabýt i před dovršením zletilosti. Takovým případem je přiznání svéprávnosti soudem či nabytí svéprávnosti uzavřením manželství (§ 30 odst. 2 OZ).

Trvání rodičovské odpovědnosti představuje tedy takové období, které je pevně stanoveno kogentními pravidly OZ, změnu může nastolit pouze soud.⁴⁶

⁴⁶ § 858 OZ.

3. Výchova dítěte

3.1. Pojem a účel výchovy

Je všeobecně známo, že chování každého jedince je ovlivněno jeho výchovou, to samé platí v případě úcty k hodnotám a jiným společenským pravidlům. Může však vzniknout otázka, co onou výchovou rozumět. Jednu z nejpřiléhavějších definic podává psychologie.⁴⁷ Ta charakterizuje výchovu jako *soustavný, systematický a vědomě řízený proces, v němž si lidský jedinec osvojuje dovednosti, znalosti, hodnoty a postoje, které mu umožní funkční zapojení do občanské společnosti.*⁴⁸

Jedná se tak o proces, jehož účel se má naplnit až v budoucnu. *Připravuje každého z nás na to, abychom v budoucnosti byli schopní samostatně zvládat nástrahy každodenního života, být schopní vychovat a užít své potomky, být plnohodnotnou součástí společnosti.*⁴⁹ Vyjadřuje také cíl výchovy, jímž je efektivní začlenění, resp. zapojení jedince do společnosti.

Nejde pouze o rodiče, kteří mají zájem o výchovu svého dítěte, jde také o zájem společnosti, jež plyne z potřeby socializace každého jedince. I zde narážíme na důvod, proč je výchova dítěte podrobena právní úpravě a určitému dohledu státu nad jejím výkonem. Vývoj společnosti a nálada, která v tom či onom čase vládne ve společnosti, pak nutně ovlivňuje samotnou podobu výchovy. *„V období diktatury proletariátu, tj. v období, kdy se připravují podmínky, jež umožňují úplné uskutečnění komunismu, musí být škola šířitelkou nejen komunistických zásad vůbec, nýbrž i ideového, organizačního a výchovného vlivu proletariátu na poloproletářské i neproletářské vrstvy pracujících mas, aby byla vychována generace, jež by byla s to definitivně nastolit komunismus“*⁵⁰

⁴⁷ Povedenou definici výchovy můžeme nalézt i v učebnicích práva: *„Pod pojmem výchova můžeme zahrnout množství obtížně definovatelných kroků, které formují citový, tělesný, duchovní, rozumový, mravní vývoj dítěte, rozvoj jeho společenských a kulturních vazeb, v rámci možnosti pak zabezpečení podmínek pro to, aby dítě mělo šanci využít všech svých schopností.“* - KLÍMA, K. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1256.

⁴⁸ HELUS, Z., JEDLIČKA, R., ed. *Teorie výchovy - tradice, současnost, perspektivy*. Praha: Karolinum, 2014, s. 109.

⁴⁹ ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 149.

⁵⁰ Program Komunistické strany Sovětského svazu, Praha: NPL, 1962, 33 s. čerpáno z: HELUS, Z., JEDLIČKA, R., ed. *Teorie výchovy - tradice, současnost, perspektivy*. Praha: Karolinum, 2014.

Výchovu lze pojímat jako velmi podstatné vedení člověka, jež formuje jeho osobnost, jeho postoje a hodnoty. Jen těžko bychom v právním řádu hledali obdobu vztahu mezi rodičem a dítětem, pokud jde o právo jednoho ovlivňovat druhého, a to ve výše uvedeném rozsahu. Z již řečeného o společenském vývoji a jeho vlivu na výchovu, lze mít za to, že výchova může být nebezpečným nástrojem libovůle společnosti, ale také rodičů. Je tak možné považovat za zcela správné, pokud je v současném moderním a demokratickém světě prosazována myšlenka nejlepšího zájmu dítěte a jeho blaha⁵¹. Zásada, jež by měla být přítomna při jakékoliv činnosti týkající se dětí. Při jejím naplňování nemusí být pochyb o právu jednoho vést a ovlivňovat druhého, neboť jej plně ospravedlňuje. Jinými slovy, je uskutečňováno v zájmu dítěte, jako slabší strany, které je vedeno, a které se musí výchovným opatřením podřídit.

Tím se ve své podstatě dostáváme z oblasti psychologického vymezení výchovy k její právní úpravě. Jestliže byla výše nastíněna výchova jako pojem z pohledu psychologie, není výchova z hlediska práva ničím jiným.⁵² Je to však právo, které vybírá způsoby výchovy, její dosah a které vytyčuje hranice, jež by při výkonu výchovy neměly být překročeny.

3.2. Výchova jako složka rodičovské odpovědnosti

Výchova v rámci rodičovské odpovědnosti, a to hned vedle péče o dítě, zaujímá zásadní postavení. Její výsledky se značně projevují ve vnějším okolí a nejvíce ze všech složek rodičovské odpovědnosti cílí do budoucího života dítěte. S určitou nadsázkou lze hovořit o hlavní či základní povinnosti rodičů k dítěti.⁵³

O jejím zásadním postavení nemůže být sporu, je-li společně s péčí o dítě, garantována v rovině ústavního pořádku České republiky (čl. 32 LZPS). Zde zaujímá postavení základního lidského práva, které znamená právo na výchovu svých dětí, a práva dětí na rodičovskou výchovu.

⁵¹ Čl. 3 odst. 1 a 2 Úmluvy o právech dítěte (sdělení federálního ministerstva zahraničí věcí č. 104/1991 Sb.) a § 855 odst. 2, § 875 odst. 1 OZ.

⁵² Srov. Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15: „*cílem je ... zajistit, aby po dosažení svéprávnosti bylo dítě již samo schopno rozhodovat o svém životě a nést následky svého jednání*“.

⁵³ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1476.

Stěžejní část právní úpravy, včetně dalších složek rodičovské odpovědnosti, nacházíme v rámci OZ.⁵⁴

3.2.1. Prolínání výchovy s ostatními složkami rodičovské odpovědnosti

Bylo řečeno (viz kap. 2.3.), že jednotlivé složky rodičovské odpovědnosti nelze plně oddělit, tedy že dochází k jejich částečnému prolínání. V případě výchovy jde především o otázku osobní péče, jako součásti péče o dítě⁵⁵ a v jistém ohledu o ochranu dítěte.

3.2.1.1. Ochrana a výchova dítěte

Ochrana dítěte spočívá v povinnosti poskytovat dítěti maximální ochranu před nepříznivými vlivy,⁵⁶ ať už jde o vlivy zvenčí nebo uvnitř rodiny. Též lze dosahovat v rovině výchovných opatření s cílem zajistit řádnou výchovu dítěte a ochranu jeho morálky (§ 857 odst. 2 OZ). Jako příklad lze uvést opatření, jímž rodič zakáže styk s problémovou osobou, či účast na určité kulturní nebo společenské akci. V takovém případě se zde snoubí výkon ochrany dítěte s jeho výchovou. Otázka propojení těchto dvou složek nemusí být pouze teoretická bez jakýchkoli právních důsledků, jde zejména o rozdílné požadavky, jež stanoví zákon k výkonu ochrany a výkonu výchovy dítěte.

Pokud v daném případě půjde o ochranu a zároveň výchovu dítěte, lze mít za to, že ze strany rodičů bude třeba naplnit nejen požadavek přiměřenosti dle § 880 odst. 1 OZ a účelu (§ 855 odst. 2 OZ), ale také podmínky, jež se váží přímo k uplatňování výchovných prostředků resp. opatření (§ 884 odst. 2 a § 857 odst. 2 OZ), k těmto podmínkám blíže viz kapitola 3.3.2.2.

3.2.1.2. Osobní péče a výchova dítěte

Jestliže v případě vztahu mezi ochranou a výchovou dítěte nejde o zásadní problém, v případě prolínání osobní péče s výchovou se dostáváme do podstatnějšího konfliktu složek rodičovské odpovědnosti.

⁵⁴ Oddílu 3, Hlavy II., Druhé části zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

⁵⁵ Kapitola 2.3.1.

⁵⁶ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 79.

Často se v souvislosti s rozhodováním o svěřením dítěte do péče⁵⁷, a to i v odborné literatuře, setkáváme se slovním spojením: „rodič, který má dítě ve výchově“ nebo „rodič, který dostal dítě do výchovy“. V daném řízení není rozhodováno o výchově, nýbrž o osobní péči, jež je součástí péče o dítě (viz kap. 2.3.). Přesto, že jde o užití nesprávné formulace, lze jí dát do určité míry za pravdu.

Důvodem je skutečnost, že do výchovy nespadá pouhé uplatňování výchovných prostředků, jde také z velké části o výchovné působení rodičů ve smyslu § 884 odst. 1 OZ (viz kap. 3.3.3.), které znamená být všestranným příkladem svému dítěti, a to způsobem života a chováním v rodině. Dokonce se lze domnívat, že právě tento způsob výchovy je mnohdy nejúčinnější.⁵⁸

Pokud je tedy rozhodnuto o svěřením dítěte do péče jednoho z rodičů, do péče výlučné,⁵⁹ pak nelze hovořit o pouhému zásahu do péče o dítě, neboť tím, že rodič nemá dítě u sebe, pak logicky nemůže na dítě působit ve smyslu § 884 odst. 1 OZ, resp. může tak na dítě působit, avšak v dosti omezeném rozsahu. Fakticky tak dochází k určitému zásahu do práva na výchovu dítěte, jež je možno považovat, a to s odkazem na výše uvedené rozhodnutí Ústavního soudu, za zásah podstatný.

Z těchto důvodů lze uvítat podobu právní úpravy, která zmíněný střet, ať už vědomě či nevědomky, reflektuje. Jde o stanovení podmínek, jimiž se musí řídit soud v případě, kdy rozhoduje o svěřením dítěte do péče⁶⁰. Soud je v takovém případě, mimo jiné, povinen zvážit dopad jeho rozhodnutí na výchovu dítěte do budoucna,⁶¹ a to na základě doposud existujících, ale i předpokládaných kritérií. Mezi tato kritéria patří skutečnosti, jež se přímo pojí k výchově dítěte. Jde o výchovné schopnosti každého z rodičů, o stávající a očekávanou stálost výchovného prostředí a o to, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu.

⁵⁷ § 907 OZ.

⁵⁸ Viz náleží Ústavního soudu ze dne 7.11.2006, sp. zn. I. ÚS 618/05 a navazující náleží Ústavního soudu ze dne 12.4.2012, sp. zn. II. ÚS 868/12: „*Tzv. výchova přítomnosti či příkladem, která je, jak je obecně známo, tou nejúčinnější výchovnou metodou. Je nutno mít na zřeteli, že jakákoliv deformace vztahu rodič-dítě v důsledku odcizení, je v pozdější době jen těžko napravitelná.*“

⁵⁹ § 907 odst. 1 OZ.

⁶⁰ Viz § 906 až § 908 OZ.

⁶¹ § 907 odst. 2 „*Soud vezme vždy v úvahu, (...) u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.*“

Jen takový zásah soudu do výchovy, jež tyto skutečnosti bere v úvahu, by mohl být zásahem spravedlivým.

Na tomto místě je třeba znovu zopakovat, že v ostatním je rozhodnutí soudu o svěřeni dítěte do péče, rozhodnutím, které by se mělo dotknout pouze složky, kterou je péče o dítě, resp. osobní péče (viz kap. 2.3.).

3.2.2. Výchova a jiné rodinně-právní vztahy

Pozornosti by neměla uniknout skutečnost, že v rámci právního řádu je výchova nejen podstatnou složkou rodičovské odpovědnosti. Svou roli sehrává i na poli jiných rodinně-právních vztahů, zejména pak v případě soužití osob v manželství i mimo něj.

3.2.2.1. Manželství

Vedle založení rodiny a vzájemné podpory a pomoci se jako jeden z hlavních účelů vzniku manželství objevuje řádná výchova dětí (§ 655 OZ). Výchova dětí se tak stává charakteristickým znakem manželství⁶² a tvoří jeho legální definici.⁶³ Tím je taktéž vyjádřeno těžiště společenského účelu manželství, tedy plnění výchovné funkce.⁶⁴

Za odraz této definice lze považovat povinnost manželů spočívající ve společné péči o děti (§ 687 OZ). Péči o děti je zde třeba rozumět péči v širším slova smyslu, tedy včetně výchovy.⁶⁵ Ustanovení nerozlišuje, zda jde o děti společné, jednoho z manželů nebo o dítě, které bylo do péče jednoho z manželů svěřeno.⁶⁶ Dotýká se všech dětí, které se nachází ve společné domácnosti bez ohledu na existenci rodičovské odpovědnosti u obou manželů.⁶⁷ Z tohoto ustanovení plyne povinnost podílet se na výchově dětí ve společné domácnosti nikoli stejným podílem, *nicméně vzájemný poměr péče o dítě by měl vycházet*

⁶² Viz Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 855 až § 859.

⁶³ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 2.

⁶⁴ Viz rozhodnutí R IV/1966.

⁶⁵ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 153.

⁶⁶ Viz například § 928 a násl. o poručenství, § 953 a násl. o svěřeni dítěte do péče a § 958 a násl. OZ o pěstounství.

⁶⁷ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 87.

*z jejich dohody a měl by se týkat intenzity péče o dítě, nikoli výhradní péče jednoho z rodičů.*⁶⁸

Způsob, jakým je tato povinnost v rukou manželů realizována, má své právní důsledky. Jestliže se s výchovou počítá při vzniku manželství jako s jedním z účelů jeho vzniku, je tomu obdobně v případě zániku manželství rozvodem. V takovém případě zákon vyžaduje, aby byly nejprve řešeny poměry k nezletilému dítěti, které není plně svéprávné, a to pro dobu po rozvodu (§ 755 odst. 3 a § 757 odst. 1 písm. b) OZ). Není-li dohody rodičů, je způsob, jakým byla ze strany manželů vykonávána výchova, jakož i péče o dítě, jedním z rozhodujících kritérií pro rozhodnutí soudu (§ 907 odst. 2 OZ). Jak již bylo řečeno, jde o skutečnosti, které hrají významnou roli v případě rozhodnutí o svěřeni dítěte do péče obecně, tzn. i v případě rodičů, jež nejsou manžely.

Nepůjde však pouze o rozhodování o svěřeni dítěte do péče, může jít také o významný faktor z pohledu majetkového vypořádání, a to opět pokud nedojde mezi manželi k dohodě (§ 742 odst. 1 písm. e) OZ). Intenzita péče o dítě hraje důležitou roli při vypořádání společného jmění manželů, při němž se přihlédne mimo jiné k tomu, jak každý z manželů pečoval o dítě a rodinnou domácnost.⁶⁹ Jde o takové aktivity, které mají stejný význam jako poskytování majetkových plnění (§ 690 OZ), péče o děti bude opět péčí v širším slova smyslu, tedy včetně poskytování výchovy.

O zásadních krocích rodiny je třeba se dohodnout, takovým může být i rozhodování o způsobu života rodiny, jež může mít svůj dosah na podobu výchovy dětí v rodině, kupříkladu lze zmínit náboženské směřování rodiny. Pokud k dohodě mezi manželi nedojde, může na návrh jednoho z nich rozhodnout soud (§ 691 OZ). Tím se řadí i takové otázky mezi podstatné záležitosti rodiny, ve kterých zákon vyžaduje shodu obou manželů.

Bez povšimnutí nemůže zůstat ani povinnost manželů vytvářet zdravé rodinné prostředí (§ 687) viz kapitola 3.3.3.

⁶⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 87.

⁶⁹ MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 153.

3.2.2.2. Nesezdané soužití

Situace, kdy žijí dvě osoby ve společné domácnosti, aniž uzavřely sňatek, není ničím výjimečným. Velice často se i v takové domácnosti nachází děti, jejichž rodičem je pouze jeden z nich. I v těchto vztazích nachází své místo péče a výchova dítěte, jež dává za vznik dalších práv a povinností osobě, která rodičem dítěte není, a tím ruku v ruce dává povinnost rodičů dítěte toto právo do jisté míry respektovat.

Pečuje-li totiž o dítě jen jeden z rodičů, podílí se na péči o dítě a jeho výchově i ten, kdo s rodičem dítěte žije, aniž s ním uzavřel manželství nebo registrované partnerství, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti (druh rodiče dítěte; ve společnosti také často nazýván jako „nevlastní rodič“), viz § 885 OZ.

Z dikce ustanovení § 885 občanského zákoníku, jasně vyplývá právo druhá rodiče dítěte se na výchově podílet, a to za předpokladu společné rodinné domácnosti a v situaci, kdy o dítě pečuje jen jeden z rodičů. Otázka může být, zda jde také o jeho povinnost.

Uvedené ustanovení nezmiňuje podíl pouze v případě druhá, jde také o podíl manžela nebo partnera rodiče dítěte. V případě manžela je otázka povinnosti vyjasněna, lze odkázat na to, co již bylo řečeno výše, tedy, že manželé mají povinnost společné péče, resp. výchovy, o dítě. Totéž platí, pokud jde o registrované partnery, povinnosti a práva ohledně výchovy či ochrany vývoje dítěte se vztahují i na partnera rodiče dítěte (ustanovení § 13 odst. 1 a 3 zákona o registrovaném partnerství č. 115/2006 Sb., dále jen RegP). Tedy, povinnost podílet se na výchově nevlastního dítěte, ze strany manžela a partnera, dovozujeme z jiných ustanovení.

Zda jde o povinnost i na straně druhá rodiče dítěte, není z výkladu ustanovení zcela zřejmé. Doslovným výkladem, by bylo u tohoto okruhu osob možné dovodit pouze právo podílet se na výchově dítěte.⁷⁰ Některé odborné publikace však hovoří nejen o právu, ale také povinnosti. Tu dovozují například ze skutečnosti, že zákon těmto osobám v ustanovení § 885 OZ⁷¹ přiznává stejné

⁷⁰ Srov. HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 930.

⁷¹ „(...) To platí i pro toho, kdo s rodičem žije, aniž s ním uzavřel manželství nebo registrované partnerství, žije-li s dítětem v rodinné domácnosti.“

postavení vůči dítěti, jako dává manželovi či partnerovi rodiče dítěte.⁷² Je možné se domnívat, že by bylo v souladu se zájmy dítěte a účelem úpravy povinností a práv k dítěti,⁷³ pokud se přikloníme k závěru, že jde také o povinnost. Nicméně pro nejednoznačné závěry právní nauky a neexistující judikaturu vztahující se k této problematice, není výklad tohoto ustanovení jasný. Nezbyvá tak, než vyčkat na případný budoucí výklad judikatury.

3.3. Rodičovská výchova

3.3.1. Postavení rodičů při výchově dětí

Než bude popsáno postavení rodičů ve výchově svých dětí, jaké plyne ze současné právní úpravy, bylo by dobré zmínit alespoň stručně podobu právní úpravy z druhé poloviny dvacátého století, jež vycházela z představ tehdejšího režimu a která poslouží jako ukázka možných variant, jež se nabízí při úpravě vztahu rodič a dítě, či možná lépe vztahu rodič, dítě a stát.

Shora bylo řečeno, viz kapitola 3.1., že výchova jedince je v zájmu nejen rodičů, jde také o zájem společenský. V historickém vývoji se právě tento společenský zájem někdy více, někdy méně, prolínal do podoby právní úpravy výchovy, především pak v době, kdy se stal společenský zájem odrazem státem prosazovaného světónázoru.

Na výchově se onen vliv projevoval především stanovením cílů, směru či účelu výchovy, při jejichž uplatnění mělo docházet k předpokládanému výsledku. V takovém případě nebylo ve výchově dbáno svobodného rozhodování rodiče, ten byl naopak odpovědný za řádnou výchovu v duchu prosazovaných cílů společnosti.

⁷² HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 930.

⁷³ § 855 odst. 2 OZ.

3.3.1.1. Československo 1948 - 1964

Takovým byl i režim v Československé republice po roce 1948. Podstatným se v té době stává zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném (dále jen ZPR), který s účinností ke dni 1. 1. 1950 zrušil, do té doby účinnou část zákona č. 946/1811 Sb. z. s., obecný zákoník občanský (dále jen ABGB), a to pokud jde o část, jež upravovala vztahy mezi rodiči a dětmi. Nelze se na tuto změnu dívat pouze z pohledu negativního. Zákon přináší i změny, které jsou z dnešního pohledu naprosto zásadními a které je možno považovat za krok správným směrem. Takovým je zejména nastolení rovnosti obou rodičů v případě *rodičovské moci* nebo stejného postavení dětí bez ohledu na to, zda se narodily v manželství či mimo něj. Další změnu představuje pojetí rodičovské moci, institutu, který je souhrnem nejen povinností rodiče k dítěti, ale též souhrnem práv.⁷⁴ Zakotvuje tak oprávnění rodiče realizovat výchovu dítěte, čímž dochází, alespoň v teoretické rovině, k posunu v pojetí postavení rodiče.⁷⁵

V textu zákona⁷⁶ se však začíná projevovat *obecná, blíže nekonkretizovaná zásada, která byla prosazována dalších několik let, totiž ochrana nejen zájmů dítěte, ale též prospěch společnosti.*⁷⁷ Tyto zájmy mají být prosazovány při výkonu rodičovské odpovědnosti (§ 53 ZPR). Výchovou má být nadále docíleno náležité připravenosti dětí přispívat svou prací podle svých schopností a náklonností k prospěchu společnosti (§ 35 ZPR).

V právním řádu se tak objevuje povinnost řádné výchovy, která se má projevit na dítěti tak, že z něho vyroste řádný občan socialistické společnosti.⁷⁸ Jako hlavní účel výchovy je, v duchu tehdejší ideologie, budoucí práce nezletilých.⁷⁹ „*Nezáleží nyní jen na vůli rodičů, jaké povolání si dítě zvolí; rodiče i děti jsou vázáni zájmy společnosti.*“⁸⁰

⁷⁴ Rodičovská moc dříve pojmána pouze jako souhrn povinností.

⁷⁵ ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 82.

⁷⁶ § 35 a § 53 ZPR.

⁷⁷ ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 82.

⁷⁸ Důvodová zpráva k § 35 ZPR: „Rodiče jsou odpovědní za výchovu dětí v občany řádné, státu oddané a pokrokové.“

⁷⁹ Srov. MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1476.

⁸⁰ Důvodová zpráva k ZPR, čerpáno z MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1476.

Přes skutečnost, že jde o blíže neurčité formulace, svého uplatnění se „společenský prospěch“ dočkal samozřejmě v rovině judikatury tehdejších soudů. Tak například Nejvyšší soud ve svém rozhodnutí⁸¹ zdůrazňoval nutnost správného, třídně politického rozboru při rozhodování ve věcech výchovy.⁸² *Toto hledisko ve své rozhodovací praxi dokonce i povýšil nad zájem dítěte být v péči vlastního rodiče, když ve věci sp. Zn. (Rc) Cz 198/59 dospěl k závěru, že byt' je naživu otec dítěte, je možné dítě svěřit do péče tety dítěte. Ta totiž měla velmi dobré vysvědčení jako pracovnice odbočky Československého svazu mládeže, která byla vyslána v roce 1957 závodem do SSSR na VI. Světový festival mládeže.*⁸³

3.3.1.2. Československo a Česko 1964 – 1998

Jestliže právní úprava z roku 1949 přinesla cíle, jichž má výchova dosahovat, přinesla nová úprava z roku 1964 (zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině ve znění do r. 1998)⁸⁴ cíle obdobné, avšak s jistou konkretizací. Vedle skutečnosti, že i nadále mají rodiče vykonávat výchovu v souladu s legislativně stanovenými cíli, se objevuje ještě další, nelehko přehlédnutelná záležitost. Totiž ustanovení, jež zakládá spoluúčast dalších subjektů na výchově dítěte.

Předním úkolem výchovy je působit na citový, rozumový a mravní vývoj dětí tak, jak to odpovídá zásadám morálky socialistické společnosti (§ 31 odst. 1 ZOR 64). *„Výchova musí být vedena tak, aby děti získávaly stále širší a hlubší vzdělání, osvojily si odpovědný postoj k práci a aby do jejich vědomí a jednání pronikly takové morální zásady, jako láska k vlasti, přátelství mezi národy, ochrana společenského vlastnictví, podřízenost osobních zájmů zájmům celku, dobrovolné a uvědomělé dodržování pravidel socialistického soužití, úcta k druhým, osobní skromnost, čestnost a obětavost“* (§ 31 odst. 2 ZOR 64). Vedle co nejširšího vzdělání a odpovědného postoje k práci, si mělo dítě vštípit hodnoty uznávané socialistickou společností.⁸⁵

⁸¹ Viz rozhodnutí sp. zn. (Rc) Cz 386/58, ze dne 16.2.1958.

⁸² Čerpáno z ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 83.

⁸³ Tamtéž.

⁸⁴ Dále je ZOR 64.

⁸⁵ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1476.

Jak již bylo předestřeno, vedle rodičů se má napříště v oblasti výchovy dětí, objevit i jiný subjekt. O výchovu dětí nemají pečovat rodiče sami, ale společně se státem a společenskými organizacemi v tzv. „nerozlučné jednotě“. Mezi tyto organizace zařadil zákonodárce demonstrativně Československý svaz mládeže a jeho pionýrskou organizaci.⁸⁶

Navazující ustanovení § 41 ZOR 64 konstatuje, že s rozvojem společnosti roste i její vliv na výchovu dorůstající generace. Společnost přitom dbá, aby rodiče mohli řádně vykonávat svá práva a povinnosti při výchově dětí. A pokud to řádný výkon práv a povinností rodičů vyžaduje, může se každý z nich dovolat pomoci školy, národního výboru, soudu či jiných státních orgánů a společenských organizací.

Za výchovu, jež naplňuje všechny zákonné požadavky, tedy za výchovu řádnou, odpovídali rodiče společnosti (§ 33 odst. 1 ZOR 64).

Takovou podobu právní úpravy si ZOR 64 podržel až do roku 1998, tehdy dochází k novelizaci zákona a s účinností od 1. 8. 1998 očišťuje úpravu výchovy od ideologických představ předešlé doby. Na tuto právní úpravu navázal platný, a od roku 2014 účinný, občanský zákoník.

3.3.1.3. Současná podoba

Rozhodující úlohu ve výchově dítěte mají jeho rodiče.⁸⁷ Ustanovení § 884 odst. 1 OZ, z něhož takové postavení rodičů vyplývá, navazuje na požadavky, jež vyvěrají nejen z ústavního pořádku ČR, ale také z některých mezinárodních smluv, jež jsou pro Českou republiku závazné.

Pokud jde o ústavní pořádek ČR, je právo rodičů vychovávat a pečovat o své děti řazeno mezi katalog základních lidských práv a svobod (čl. 32 odst. 4 LZPS), na stejném místě je zmíněno právo dětí na rodičovskou výchovu a péči. Respekt k soukromému a rodinnému životu⁸⁸, jakož i respektování práva rodičů na výchovu a vzdělání svých dětí⁸⁹ je zaručeno Evropskou úmluvou o ochraně lidských práv a jejím Dodatkovým protokolem. Naopak zmíněné právo dítěte na

⁸⁶ § 30 ZOR.

⁸⁷ § 884 odst. 1 OZ.

⁸⁸ Čl. 8 odst. 1 EÚLP.

⁸⁹ Čl. 2 Dodatkového protokolu k EÚLP.

rodičovskou výchovu je obsaženo v čl. 7 odst. 1 Úmluvy o právech dítěte (dále jen ÚPD).

Rozhodující úloha znamená kompetenci rozhodovat o směru a stylu výchovy. Jsou to rodiče jako hlavní subjekt při výchově dětí, kteří mají rozhodné slovo. Vycházíme-li z charakteru vzájemných povinností a práv rodiče a dítěte, jde nejen o právo rodiče, ale i jeho povinnost, která odpovídá právu dítěte na rodičovskou výchovu.

V současné době tudíž můžeme hovořit o svobodném rozhodování rodičů ve výchově dítěte. Nicméně pojmání této svobody v rozsahu absolutním, tedy bez jakýchkoli hranic, je představa, která svou oporu v právním řádu nenalézá. Jakým způsobem a do jaké míry jsou rodiče při výkonu výchovy omezeni, pojednává kapitola 3.3.2.

Vedle rodičů se již výslovně neobjevuje další subjekt participující na výchově, pokud jde o státní a společenské organizace. To však neplatí v případě partnera či manžela rodiče dítěte, který rodičem dítěte není. Právě tyto osoby, jak bylo výše zmíněno⁹⁰, mají některá práva a *povinnosti* vzhledem k péči a výchově dítěte v rodinné domácnosti jako jeho „nevlastní rodiče“, a tudíž jde o další subjekty, které se vedle rodičů při výchově vyskytují.

Přestože již zákon výslovně neuvádí státní organizace jako subjekty podílející se na výchově, fakticky k takovému podílu samozřejmě dochází. Na tuto skutečnost již poukazovala prvorepubliková literatura, podle níž zavedením povinné školní docházky dochází k „významným zásahům do rodičovských práv“, zejména pak „odnětím možnosti volné dispozice co do výchovných způsobů.“⁹¹ Ačkoliv jde o literaturu staršího data, zdá se, že i tato problematika je stále živá. Nedávným problémem byla například výuka sexuální výchovy, s jejíž podobou se někteří rodiče neztotožňovali. Stejný problém může vzniknout i v případě jiných předmětů. V takovém případě je zásadní otázkou, do jaké míry může stát (prostřednictvím škol) zasahovat do výchovných způsobů zastávaných v rodině, a tedy do práva rodičů na výchovu svých dětí.

⁹⁰ Kapitola 3.2.2.2.

⁹¹ SEDLÁČEK, J. *Rodinné právo*. Brno: Čsl. akad. spol. „Právník“, 1934. s. 144.

Povinná školní docházka neplyne pouze ze školského zákona č. 561/2004 Sb.⁹² (dále jen školský zákon). Svou oporu nalézá i v rovině ústavního pořádku (čl. 33 odst. 6 LZPS). Způsobů, jakým se vyhnout realizaci výchovy a vzdělání v rámci školy, nebo alespoň částečně tuto realizaci ovlivnit, pak není mnoho. V první řadě mohou rodiče své dítě přihlásit na tu školu, která se jim zdá nejvhodnější, na výběr mají školy z řad státních škol, ale i škol soukromých. V tomto případě může být problém nejen s kapacitou dané školy, ale také finančními a bytovými možnostmi rodiny.

Jestliže problémem v případě výběru školy budou objektivní skutečnosti spojené s realitou života, pak v případě snahy dítě do školy vůbec neposílat, ale vzdělávat a vychovávat jej pouze doma, půjde o ztížené podmínky plynoucí ze školského zákona. Školský zákon umožňuje využít institutu individuálního vzdělávání žáka⁹³, jakožto jiného způsobu plnění povinné školní docházky⁹⁴, a to tak, že je dítě vychováno a vzděláváno mimo školu. O tom, zda bude tento institut v konkrétním případě použit či nikoliv, však nerozhodují rodiče, nýbrž ředitel školy na základě jejich žádosti. Ten je při svém posouzení vázán podmínkami, které stanoví školský zákon (§ 41 odst. 3 školského zákona) a mezi něž je zařazena také existence závažného důvodu pro individuální vzdělávání. Jinými slovy jde o institut, k němuž by se mělo přistoupit pouze ve výjimečných případech, nikoli na základě pouhého uvážení rodiče. O tom, že nejde o institut zcela vstřícný rodičům, svědčí také povinnost ředitele individuální vzdělávání ukončit v případech, které zákon stanoví (§ 41 odst. 8 školského zákona).

Lze tedy uzavřít, že ovlivnit nebo eliminovat docházku do školy je nesnadnou, v některých případech nerealizovatelnou záležitostí. Zbývá tak otázka, do jaké míry musí rodiče akceptovat výchovu, která se dostává jejich dětem ve školách, pokud je v přímém rozporu s jejich přesvědčením a výchovou.

Na začátku této kapitoly byla zmíněna Evropská úmluva o ochraně lidských práv a Dodatkový protokol k ní, zaručující respektování práva rodičů na výchovu a vzdělání svých dětí. Konkrétně jde o čl. 2 Dodatkového protokolu, jež stanoví: *„Při výkonu jakýchkoli funkcí v oblasti výchovy a výuky, které stát vykonává, bude respektovat právo rodičů zajišťovat tuto výchovu a vzdělání ve*

⁹² § 36 odst. 1 školského zákona.

⁹³ § 41 školského zákona.

⁹⁴ § 40 písm. a) školského zákona.

shodě s jejich vlastním náboženským a filozofickým přesvědčením.“ Z daného ustanovení vyplývá povinnost státu vytvořit takový systém funkcí v oblasti výchovy a výuky, aby nedocházelo ke kolizi s přesvědčením rodičů, zároveň zakládá právo rodičů, aby k takovému nesouladu nedocházelo.

Z ustanovení však nevyplývá zákaz státu zařazovat určité předměty do výuky, a tedy nezakládá ani právo rodiče bránit takovému zařazení předmětu do osnov. Stát však nesmí provádět indoktrinaci, která by mohla být v rozporu s náboženským nebo filozofickým přesvědčením rodičů. Respektování práva rodičů bude zajištěno v případě, že je výuka koncipována na základě předávání informací způsobem objektivním, kritickým a pluralistickým.⁹⁵ V tomto případě je však nutné si uvědomit, že vzhledem k vývoji, zejména menších dětí, je třeba pamatovat na nezralost spočívající v neschopnosti kritického myšlení.⁹⁶ Pokud přistupujeme k celé problematice i s tímto vědomím, mělo by se k těmto dětem v případě zavádění předmětů s ideologicky směřovaným obsahem přistupovat výrazně citlivěji.

Lze tedy shrnout, že ani Evropský soud pro lidská práva nevykládá čl. 2 Dodatkového protokolu v absolutní prospěch rodičů. Koneckonců je možné se domnívat, že v zájmu dítěte je seznámit se s informacemi objektivními a kriticky o nich uvažovat. Postup, kterým by rodiče bránili takovému seznámení s informacemi, a tím pádem následnému kritickému uvažování dítěte, lze za určitých okolností považovat za prosazování vůle rodičů, která může být v rozporu se samotným účelem povinností a práv rodiče k dítěti a samotným zájmem dítěte (čl. 18 odst. 1 ÚPD, § 855 odst. 2 a § 875 odst. 1 OZ).

Evropský soud pro lidská práva tak vyložil určité zásady a parametry výuky, které by měly být při respektu k právu rodičů dle čl. 2 Dodatkového protokolu naplněny, v opačném případě by mohlo jít o zásah do rodičovských práv. Nicméně v situaci, kdy stát realizuje ve školách takovou výuku, která se s přesvědčením rodičů a výše uvedenými parametry rozchází, pak právní řád nevytváří možnost jak se přímo a efektivně takového práva domoci.

⁹⁵ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko.

⁹⁶ Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 3. 11. 2009 ve věci Lautsi proti Itálii (Sp.zn./Čj.: 30814/06).

Za této situace je však možné uvažovat nad podáním žádosti o uvolnění dítěte zcela nebo zčásti z vyučování některého předmětu dle ustanovení § 50 odst. 2 školského zákona, přičemž o této žádosti následně rozhoduje ředitel školy. Ten může žádosti vyhovět, je-li k takovému rozhodnutí dán zdravotní nebo jiných závažný důvod. Takovým závažným důvodem by mohl být v konkrétním případě onen nesoulad s náboženským nebo filozofickým přesvědčením rodičů. Rodiče mohou taktéž využívat iniciativu ve formě podání podnětů či oznámení řediteli školy (například k osnovám školy), které mohou být uplatněny v rámci samosprávy a to prostřednictvím školské rady (viz § 167 a násled. školského zákona).

3.3.2. Výchovné prostředky

Výchova jako dlouhodobý proces probíhá v různých etapách života dítěte a je realizována v různých formách. Tato kapitola bude zaměřena na tzv. výchovné prostředky, přiměřenost jejich použití a v tomto rámci také vymezení, často diskutovaných, tělesných trestů. Dalšímu, neméně podstatnému způsobu výchovy „přítomností či příkladem“, bude věnována pozornost v kapitole 3.3.3.

3.3.2.1. Pojem

Výchovné prostředky jsou nástrojem, s jehož pomocí rodiče mají přimět dítě k požadovanému chování.⁹⁷ Nejde pouze o pojem teoretický, ale také pojem legální (viz § 884 odst. 2 OZ). Vedle výchovných prostředků se však objevuje také pojem výchovná opatření (§ 857 odst. 2 OZ), nicméně ani jeden z těchto pojmů není zákonem blíže definován.

Je stanoveno právo rodičů usměřňovat své děti do nabytí jejich plné svéprávnosti *výchovnými opatřeními*, jak to odpovídá jejich rozvíjejícím se schopnostem, včetně omezení sledujících ochranu morálky, zdraví a práv dítěte, jakož i práv jiných osob a veřejného pořádku.

V případě *výchovných prostředků*, které jsou upraveny již pod rubrikou rodičovské odpovědnosti, zákon pouze stanoví, že tyto lze použít pouze v podobě

⁹⁷ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1478.

a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti.

Zdá se však, že pojmy jsou označením téhož a není tak důvod mezi opatřením a prostředkem činit jakýkoliv rozdíl. *Z hlediska účelu jsou výchovná opatření a výchovné prostředky pojmy totožné, neboť účelem obou je usměrňovat dítě při jeho výchově.*⁹⁸ Zatímco ustanovení § 857 odst. 2 OZ stanoví cíle těchto prostředků, § 884 odst. 2 OZ určuje způsoby, jakým lze výchovné prostředky uplatňovat. Dále bude používán pouze pojem „výchovný prostředek“. Od výchovného opatření v tomto smyslu je však nutné odlišit výchovná opatření používaná na úrovni sociálně-právní ochrany dětí (viz kapitola 3.3.5.).

Kromě deklarovaných cílů a stanovených způsobů zákon neobsahuje žádný, byť pouze příkladný, výčet takových výchovných prostředků. Důvodová zpráva⁹⁹ však konstatuje, že pod tímto pojmem „*se nerozumí ani zdaleka jen negativní prostředky (sankce) a zejména ne jen tresty tělesné. Výchovnými prostředky by se měly rozumět především prostředky aktivující a prevenční.*“. Výchovné prostředky tak představují širokou škálu všech možných zákazů, příkazů (lze sem zařadit zákaz styku s určitou osobou, účasti na společenských akcích, zákaz používání určitých zařízení či návštěvy různých míst), ale také pochval a odměn. Pokud mezi výchovné prostředky řadíme i pozitivní prostředky, a to v souladu s důvodovou zprávou, pak je možné se domnívat, že pravidlo přiměřenosti je nutné aplikovat i na tyto druhy výchovných prostředků.¹⁰⁰

Je zcela na úvaze rodičů, jaké prostředky při své výchově zvolí. Právu rodiče výchovné prostředky uplatňovat pak odpovídá povinnost dítěte se výchovnému prostředku podřídit. K tomu je nutno dodat, že dítě je povinno podřídit se pouze takovým výchovným prostředkům, jak jsou upraveny v OZ. Jinými slovy, musí mít tyto prostředky takové vlastnosti, které zákon požaduje a nesmí vybočovat ze zákonných mezí. V opačném případě nejde o výchovný prostředek souladný se zněním zákona a tedy ani takový, kterému se musí dítě podřídit (§ 857 odst. 2 ve spojení s § 884 odst. 2 OZ).

⁹⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 812.

⁹⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 884.

¹⁰⁰ MELZER, F., TĚGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1480.

Z výše citované důvodové zprávy lze pak vyvodit další závěr, který se váže k tělesným trestům. Ta totiž do výchovných prostředků tělesné tresty taktéž zahrnuje.

3.3.2.2. Přiměřenost výchovných prostředků

Jestliže existuje celá řada různých výchovných prostředků a jejich podob, pak podstatnou otázkou je, kdy může být konkrétní prostředek použit, v jaké podobě a míře nebo zda jej vůbec lze použít.

Především je třeba zopakovat, že jsou to rodiče, kteří rozhodují o stylu a podobě výchovy. Jak z pohledu psychologie, tak ani z pohledu práva neexistuje jediný správný a univerzální model výchovy. Právní řád však obsahuje celou řadu požadavků, které se k podobě a přiměřenosti výchovy, resp. výchovných prostředků, vztahují, pouze takové výchovné prostředky, které naplňují tyto požadavky, lze označit za přiměřené a právně souladné.

Při posuzování přiměřenosti a správnosti výchovných prostředků je důležité mít stále na paměti základní obecná pravidla, jež se vztahují k rodičovské odpovědnosti, či dokonce vzájemným právům a povinnostem mezi rodičem a dítětem obecně, a která tak nachází své uplatnění i v případě výchovných prostředků.

1. Účelem povinností a práv k dítěti je zajištění morálního a hmotného prospěchu dítěte. (§ 855 odst. 2 OZ)
2. Rodičovskou odpovědnost vykonávají rodiče v souladu se zájmy dítěte. (§ 875 odst. 1 OZ)¹⁰¹

V těchto právních normách se projevuje zejména ochrana dítěte jako slabší strany. Důvodem samotné existence této právní úpravy je zajistit morální a hmotný prospěch dítěte. Výkon povinností a práv rodičů, který je s tímto *výkladovým pravidlem* v rozporu, je chováním protiprávním, případně zneužitím práva.¹⁰² Při výchově dítěte musí mít jeho rodiče neustále na zřeteli zájem dítěte.

¹⁰¹ V návaznosti na čl. 18 odst. 1 ÚPD.

¹⁰² Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník k § 855 až § 859.

Veškeré jednání, které s uplatněním výchovných prostředků souvisí, musí tomuto zájmu podřizovat.¹⁰³

Platí tedy, že uplatněním výchovného prostředku nemůže docházet k pouhému prosazování vůle rodiče. *Dítě je lidskou bytostí, nikoliv majetkem rodičů, s nímž mohou nakládat dle své libovůle.*¹⁰⁴ Každý výchovný prostředek by měl mít svůj základ v deklarovaném účelu a měl by být v zájmu dítěte. Nelze tak připustit výchovné prostředky, jež jsou pouhým autoritativním rozhodnutím rodičů o dítěti, nesledují-li zákonem požadovaný cíl. Výchovný prostředek tak není nástrojem prosazování zájmů rodičů, ale předně je nástrojem, který má být ku prospěchu dítěte.

Další, již konkrétnější pravidla OZ k výchovným prostředkům představuje ustanovení § 880 odst. 1 a § 884 odst. 2.

1. Rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte. (§ 880 odst. 1 OZ)
2. Výchovné prostředky lze použít pouze v podobě a míře, která je přiměřená okolnostem, neohrožuje zdraví dítěte ani jeho rozvoj a nedotýká se lidské důstojnosti dítěte. (§ 884 odst. 2 OZ)

Při výchově dítěte (uplatňování výchovných prostředků) mají rodiče postupovat tak, jak to odpovídá stupni jeho vývoje. Samozřejmě není možné vykonávat rodičovská práva a povinnosti ve stejné míře a stejným způsobem od narození dítěte až po nabytí plné svéprávnosti.¹⁰⁵

Správnost a přiměřenost výchovných prostředků tak nelze posuzovat zcela obecně, ale vždy je třeba přihlížet ke konkrétnímu dítěti a stupni jeho vývoje. Jde o požadavek individualizace, který spočívá v přizpůsobení výchovného prostředku ve vztahu ke všem podstatným okolnostem, za které je v daném případě nutno považovat nejen věk dítěte, ale také charakter, temperament či jeho

¹⁰³ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1439.

¹⁰⁴ Tamtéž, s. 1463.

¹⁰⁵ Tamtéž.

volní a rozumovou vyspělost.¹⁰⁶ Nároky na výchovné prostředky jsou tak proměnlivé v čase.

Zatímco ustanovení § 880 odst. 1 OZ upozorňuje na požadavek individualizace, ustanovení § 884 odst. 2 OZ již stanoví kritéria, resp. náležitosti, které musí výchovný prostředek naplňovat.

Výchovný prostředek, který není v konkrétní podobě a míře přizpůsoben osobě dítěte tak, aby neohrožoval zdraví dítěte ani jeho rozvoj nebo nepůsobil újmou na jeho lidské důstojnosti, je výchovným prostředkem nepřipustným. Nelze zapomínat ani na požadavek přiměřenosti ve vztahu k důvodům, za něhož je výchovný prostředek uplatňován. „*Rozumnost trestu musí být zjevná nejen z povahy zvolených výchovných prostředků, ale i vzhledem k přiměřenosti jejich použití.*“¹⁰⁷

Při stanovení přiměřenosti výchovných prostředků se však nelze omezit pouze na ustanovení plynoucí z úpravy vzájemných povinností a práv mezi rodiči a dětmi. Jejich posouzení je třeba vyložit i v kontextu ustanovení § 81 až 117, upravujícím všeobecná osobnostní práva, která se týkají každého člověka, tedy i dítěte.¹⁰⁸ Ty navazují nejenom na základní práva vyjádřená v LZPS čl. 7 a čl. 10, ale ve vztahu k dítěti jsou podpořena i na úrovni ÚPD, konkrétně čl. 16 a 19.¹⁰⁹ Výchovný prostředek, tak bude třeba přizpůsobit jak nedotknutelnosti osoby dítěte představující právo na zachování jeho duševní a tělesné integrity, tak i právu na ochranu soukromí dítěte, které se bude s jeho věkem postupně rozšiřovat (viz další kapitola).

Jako příklad lze uvést odejmutí mobilního telefonu. Zatímco u menšího dítěte bude tento prostředek například představovat pouhé omezení herního využívání zařízení a nebude tak představovat jakýkoliv problém, v případě dospívajícího dítěte již může jít za určitých okolností o zásah do jeho soukromí (například je-li tím dlouhodobě odtrženo od jediného, možného kontaktu se svými přáteli).

¹⁰⁶ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 913.

¹⁰⁷ Rozhodnutí NS ze dne 3. 9. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1033/2014.

¹⁰⁸ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 925.

¹⁰⁹ Článek 16 odst. (1) Žádné dítě nesmí být vystaveno svévolnému zasahování do svého soukromého života, rodiny, domova nebo korespondence ani nezákonným útokům na svou čest a pověst.

Dalším příkladem by pak mohla být kontrola aktivit dítěte na internetu, který je spojen mnohdy s výrazným ohrožením dítěte (kauzy spojené s kyberšikanou a poskytováním pornografie). Nicméně nepřiměřená kontrola konverzace dítěte s jinými osobami, která by byla již nad rámec ochrany dítěte před nebezpečím internetu a která by představovala spíše neodůvodněné čtení zpráv například s jeho vrstevníky, by v takovém případě mohla znamenat zásah do soukromí dítěte.

Ve výchovných prostředcích je tedy vždy nutné hledat určitou vyváženost.

3.3.2.2.1. Tělesné tresty

Často se hovoří o přípustnosti či nepřípustnosti tělesných trestů při výchově dětí. Důvodem, proč je toto téma předmětem otevřené diskuze, je nutné hledat v neexistenci jasného postoje zákonodárce k této problematice. Český právní řád totiž nezná takové ustanovení, které by tělesné tresty přímo zakazovalo, a to na rozdíl od některých států Evropy.¹¹⁰

Za podstatný důvod lze také považovat fakt, že otázka není vyjasněna ani v oboru psychologie, která se k tématu tělesných trestů staví nejednotně. O jejich výchovném významu je však velmi často pochybováno.¹¹¹

Z okruhu tělesných trestů, k nimž se pojí otázka přiměřenosti, lze v první řadě vyřadit taková jednání, jež lze kvalifikovat jako protiprávní činy vykazující znaky některého z trestných činů. Pokud tělesný trest dosáhne již takové intenzity, nemůže být o protiprávnosti a nepřiměřenosti výchovného prostředku sporu. V konkrétním případě může jít o trestný čin týrání svěřené osoby dle § 198 zákona č. 40/2009 Sb. trestní zákoník (dále jen TrZ), případně trestný čin ublížení na zdraví dle § 146 TrZ. Tělesný trest je obecně považován za tělesné týrání v případě, kdy jím dochází k potrestání za pomoci předmětu, je-li bití směřováno na citlivé části těla nebo tehdy, zůstávají-li na těle po ranách stopy.¹¹² Určitou hranici přiměřenosti tělesných a jiných trestů, lze tak odvozovat z norem trestního

¹¹⁰ Ze sousedních států jde o Rakousko, Polsko i Německo.

¹¹¹ Srov. VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. nebo MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 8. Praha: Portál, 2015. s. 99.

¹¹² Tato definice, poprvé formulována kolektivem amerických autorů, byla později přijata Výborem pro práva dětí OSN. (VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. s. 33.).

práva. Tam, kde tato hranice končí, je nutno hledat oporu především v normách soukromého práva.

Aby mohl být tělesný trest přijat za přiměřený výchovný prostředek, musí být zásadně v souladu s požadavky, tak, jak byly popsány výše. Musí být nadán výchovným účelem v zájmu dítěte a odpovídat stupni jeho vývoje. Takový tělesný trest, který může ohrozit zdraví dítěte či jeho rozvoj, a to aniž by šlo o trestný čin, je výchovným prostředkem nepřiměřeným a lze je bezesporu řadit mezi ty výchovné prostředky, jež svou oporu v právním řádu nenalézají.

Zásadním se však v otázce tělesných trestů stává požadavek na zachování lidské důstojnosti dítěte, a to ve spojení s všeobecnými osobnostními právy. Každý, a tedy i dítě, je nedotknutelný (§ 91 OZ), jde o ochranu duševní a tělesné integrity člověka, který má svůj základ nejen v LZPS (čl. 7) ale také na úrovni mezinárodních smluv, které jsou součástí našeho právního řádu (např. čl. 3 Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, dále jen EÚLP). Nikdo nesmí být mučen ani podroben krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu. Ochrana lidské důstojnosti při uplatňování výchovných prostředků (§ 884 odst. 2 OZ) navazuje na čl. 10 LZPS, který zajišťuje právo na zachování lidské důstojnosti a osobní cti, ale také na požadavky čl. 19 ÚPD.¹¹³

Při zkoumání přiměřenosti každého výchovného prostředku je vždy nutné vycházet z kontextu všech okolností konkrétního případu, avšak při nástinu jednotlivých tělesných testů, jako je: facka, výprask rukou, výprask předmětem, rána do zad, tahání za ucho, kroucení ušním boltcem, štípání, pohlavek, klečení po delší dobu, kroucení ruky, tahání za vlasy a další, lze obecně konstatovat, že charakteristickým znakem takového výchovného prostředku je zásah do tělesné integrity, který významně zasahuje do lidské důstojnosti. Pouze zcela výjimečně, lze uvažovat o použití tělesného trestu, který takové zásahy v konkrétním případě nepředstavuje (může jít například o nepatrný pohlavek, lehké plácnutí dítěte přes hýždě) avšak vždy s přihlédnutím ke všem podstatným okolnostem vzhledem k přiměřenosti, jak bylo popsáno výše (věk a vývoj dítěte, důvod tělesného trestu a jiné).

¹¹³ Odst. 1: *Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, činí všechna potřebná zákonodárná, správní, sociální a výchovná opatření k ochraně dětí před jakýmkoli tělesným či duševním násilím, urážením nebo zneužíváním, včetně sexuálního zneužívání, zanedbáváním nebo nedbalým zacházením, trýzněním nebo vykořisťováním během doby, kdy jsou v péči jednoho nebo obou rodičů, zákonných zástupců nebo jakýchkoli osob starajících se o dítě.*

Ačkoliv není tělesný trest výslovně zakázán, lze se s ohledem na výše řečené domnívat, že v zásadě je tělesný trest z pohledu právního řádu nepřijatelný a nepřiměřený výchovný prostředek, a to zejména z důvodu jeho rozporu s lidskou důstojností, nedotknutelností, mnohdy však také se samotným výchovným účelem.

Stejným způsobem se k problematice tělesných trestů staví vláda ve svém vyjádření¹¹⁴ z roku 2014, která se musela vypořádat se stížností podané na ČR. Stížnost byla podána právě z důvodu absence výslovného zákazu tělesných trestů v právní úpravě, v čemž stěžovatelé shledali rozpor s Evropskou sociální chartou. Dle tohoto vyjádření rozhodně nelze skutečnost, že v rámci české právní úpravy chybí explicitní zákaz tělesných trestů vykládat tak, že je v České republice tělesné trestání dětí dovoleno a považováno za přiměřený a přípustný výchovný prostředek. Vláda poukazuje na širokou právní úpravu ochrany dětí a mladistvých, které plyne jak z norem veřejného práva (tedy práva trestního i správního), tak práva soukromého.

Lze také plně souhlasit s vyjádřením vlády, v tom směru, že tělesné tresty nemohou být jediným problémem, který je třeba ve výchově dětí řešit s tak velkou pozorností, neboť velkou část zcela nevhodného chování a výchovných prostředků představují i ty, v rámci nichž je dítě vystaveno psychickému nátlaku. „*Situace, kdy např. rodič s dítětem několik dní nemluví, kdy dítě musí dlouhodobě jíst izolováno od ostatních nebo je mu jídlo odepřeno, kdy je dítě bez projevu citů nebo je naopak ještě častováno nadávkami, urážkami nebo je zesměšňováno či ponižováno, jednoznačně poznamenávají jedince, potažmo i společnost, na celý život v různých podobách od špatných návyků, zničeného sebevědomí, neschopnosti navázat partnerský vztah a obavy ze založení rodiny, neúspěchu v zaměstnání až po celoživotní boj s depresemi.*“¹¹⁵ Není tedy dostatečné výslovně

¹¹⁴ Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech. Dostupné online z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17219/vi_2014_27_p1.pdf.

¹¹⁵ Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech. Dostupné online z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17219/vi_2014_27_p1.pdf.

zakázat jen tělesné tresty, naopak je nezbytné zajistit ochranu dětí před všemi formami nepřiměřeného trestání, a to jak fyzického, tak i psychického.¹¹⁶

S ohledem na předchozí výklad lze mít za to, že současná právní úprava tuto ochranu zajišťuje (viz také kapitola 3.2.6.). Pokud by však současná právní úprava byla doplněna o ustanovení, které by výslovně zákaz tělesných trestů zakotvilo, pak by se tím mohla diskuze o přípustnosti tělesných trestů alespoň z části vyjasnit.

3.3.3. Výchova přítomností

Výchovu dítěte nelze omezovat pouze na výchovné prostředky, které byly uvedeny výše. Svou významnou úlohu ve formování osobnosti dítěte hraje především to, v jakém prostředí dítě vyrůstá, neboť právě zde si osvojuje určité vzorce chování, kterým je při svém vývoji přítomno. Ať už tedy rodiče zvolí jakýkoliv model výchovy, bude mít vliv na výchovu dítěte především to, jak se sami chovají a vystupují.¹¹⁷

Důležitost tohoto procesu pak není ignorována ani ze strany zákonodárce, když § 884 odst. 1 OZ stanoví, že rodiče mají být všestranně příkladem svým dětem, zejména pokud se jedná o způsob života a chování v rodině. S tím do jisté míry souvisí i povinnost manželů vytvářet *zdravé rodinné prostředí*, jež plyne z § 687 odst. 2 OZ. Je zajímavé, že ve starší literatuře, konkrétně z období první republiky, se dokonce setkáváme se závěrem, že z povinnosti rodičů vychovávat své děti plyne také povinnost rodičů žít společně, a tím utvářet společnou domácnost pro výchovu svých dětí.¹¹⁸

Lze mít však jistou pochybnost o tom, co pod povinností být tzv. všestranným příkladem svým dětem rozumět, a to obdobně jako v případě pojmu *zdravé rodinné prostředí* (§ 687 odst. 2 OZ) „*jelikož to, co je zdravé, popřípadě vhodné rodinné prostředí, je vnímáno každým z nás velmi subjektivně. Měřítka pro bezproblémové rodinné soužití, které vyhovuje oběma manželům, popřípadě*

¹¹⁶ Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech. Dostupné online z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17219/vi_2014_27_p1.pdf.

¹¹⁷ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1477.

¹¹⁸ SEDLÁČEK, J. *Rodinné právo*. Brno: Čsl. akad. spol. „Právník“, 1934. s. 143.

*odpovídá potřebám dětí, neexistuje. Jeho vnímání je závislé na různých faktorech, zejména na sociálním, kulturním a etnickém prostředí.*¹¹⁹ Může být tak zcela otevřenou otázkou, co považovat z hlediska § 884 odst. 1 OZ za správné. Podobně jako u výchovných prostředků lze však vycházet z obecných ustanovení při úpravě vzájemných povinností a práv mezi rodiči a dětmi, ty mají směřovat k morálnímu a hmotnému zabezpečení dítěte. Při výkonu rodičovské odpovědnosti je také rozhodný zájem dítěte. Povinnost rodiče být všestranným příkladem lze tedy popsat jako povinnost chovat se takovým způsobem, aby nedocházelo k ohrožení či narušení výchovy do té míry, v jaké by byl dán rozpor se zájmem dítěte na řádnou výchovu.

Své uplatnění tak toto ustanovení nalezne především v těch případech, kdy v souvislosti s chováním rodiče dochází k jasnému ohrožování, či narušování výchovy dítěte. Jako příklad lze uvést rodiče, který nadměrně užívá omamné a psychotropní látky, soustavně páchá trestnou činnost a další obdobné případy. Za krajní případ lze mít například situaci, kdy je dítě přítomno domácímu násilí mezi jeho rodiči, takové jednání rodiče je kromě jiného v hrubém rozporu s povinností být všestranným příkladem a lze jej považovat za formu psychického týrání dítěte.¹²⁰

O tom, že nejde o pouhé proklamativní ustanovení, svědčí hned několik důsledků, které jsou s porušováním této povinnosti spojeny. S tím, že zákonodárce zařadil povinnost být všestranným příkladem dítěte do rámce rodičovské odpovědnosti, stává se její dodržování podstatné pro posouzení jejího výkonu. Pakliže porušování takové povinnosti lze v konkrétním případě označit za nikoliv řádný výkon nebo za závažné zanedbání rodičovské odpovědnosti, pak může být důvodem pro omezení či dokonce zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti (viz § 870 a násled. OZ), omezení či zákaz osobního styku rodiče s dítětem (§ 891 odst. 2 OZ) nebo může dojít k jiným zásahům ze strany státu.

Stává se také důležitým kritériem pro rozhodování soudu o svěřením dítěte do péče (§ 907 odst. 2 OZ). Soud v takovém případě bere mimo jiné ohled na výchovné schopnosti každého z rodičů, na stávající a očekávanou stálost

¹¹⁹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 86.

¹²⁰ Obecná definice psychického týrání dítěte, formulovaná Zdravotní komisí Rady Evropy v roce 1992 a Světovou zdravotnickou organizací.

výchovného prostředí jakož i na to, který z rodičů dosud o dítě řádně pečoval a řádně dbal o jeho citovou, rozumovou a mravní výchovu. Bude brán ohled také na to, u kterého z rodičů má dítě lepší předpoklady zdravého a úspěšného vývoje.

3.3.4. Dispozice s výchovou

Je samozřejmé, že rodiče nemohou osobně vykonávat povinnosti a práva k dítěti čtyřicet hodin denně. Na péči o dítě, dohledu nad ním, jakož i na jeho ochraně a výchově se tak podílejí i jiné osoby. Typickým příkladem je docházka dítěte do školy, předškolního zařízení nebo také svěřením dítěte prarodičům, chůvě nebo jiným osobám. Půjde tak například o řešení krátkodobé situace, kdy rodič nemůže mít dítě u sebe.

Jak dodává důvodová zpráva k § 881 OZ, jsou to jen rodiče – a kromě nich už jen soud – kdo může rozhodnout, že jiná osoba (než oni sami) bude o dítě osobně pečovat, popřípadě bude vykonávat to, co představuje povinnost a právo dítě vychovávat, apod. Takto tedy mohou dle uvedeného ustanovení učinit na základě dohody s osobou, které je výkon některých povinností a práv svěřen. Jsou to však pouze rodiče (není-li stanoveno jinak)¹²¹, kteří jsou po celou dobu nositeli rodičovské odpovědnosti, dohoda mezi rodiči a třetí osobou se tak týká pouze dočasněho výkonu některých povinností a práv z rodičovské odpovědnosti, nikoliv přenosu jí samotné.

To má také svůj význam pro řešení situace, kdy výkon výchovy, případně jiných složek rodičovské odpovědnosti, nebude v souladu s požadavky, jež plynou ze zákona. Je to totiž rodič, který je nositelem těchto povinností a práv a který za řádný výkon ve vztahu k dítěti odpovídá. Rodič si musí být jist, že osoba, které svěruje své dítě, skýtá záruky řádného výkonu výchovy, pouze na něm je rozhodnutí, které osobě dítě svěří a zda vůbec. Taková dohoda nemusí být písemná a postačí ústní, neboť zákon žádnou formu nestanoví, může jít o dohodu bezúplatnou, ale také úplatnou (např. pokud jde o dohodu s chůvou). Zákon pak zcela nelogicky uvádí, že dohoda rodičů s touto osobou se „nemusí“ dotknout trvání ani rozsahu rodičovské odpovědnosti, z čehož plyne, že by se tohoto dotknout mohla (§ 881 OZ věta za středníkem). Podle toho, co již bylo dříve

¹²¹ § 865 odst. 1 OZ.

uvedeno (viz kapitola 2), může do rozsahu a trvání rodičovské odpovědnosti zasáhnout pouze soud.¹²² Rodič tak nedisponuje s možností ovlivňovat rozsah nebo trvání rodičovské odpovědnosti, jinými slovy nemůže o tom s nikým uzavírat dohodu. Z tohoto důvodu se lze domnívat, že jde o legislativní chybu, která v praxi nemůže nalézt své uplatnění.

Obsahem dohody by mělo být zejména stanovení způsobu, rozsahu či doby výkonu. V praxi se někdy objevuje dohoda rodiče s třetí osobou, například učitelem nebo chůvou, o tom, že v případě nevhodného chování dítěte, může tato osoba použít, jako výchovný prostředek, některý z tělesných trestů (např. dát dítěti facku). Pokud se budeme držet závěru, že tento výchovný prostředek nemůže použít ani sám rodič, čili že nemá na užití takového výchovného prostředku právo (kap. 3.3.2.2.1.), pak taková dohoda není možná. Přenášet výkon určitého práva mohu pouze v tom případě a v takovém rozsahu, v jakém s tímto právem sám disponuji.

Určitou otázku však může vyvolávat svěření výkonu výchovy a jiných složek třetí osobě po delší dobu či dokonce trvale. Doslovným výkladem ustanovení § 881 OZ by se totiž mohlo dojít k závěru, že je prostředkem k faktickému zbavení se části rodičovské odpovědnosti. Absurdním příkladem by mohlo být svěření dítěte třetí osobě ihned po porodu, a to na dobu osmnácti let.¹²³ Takový postup by však mohl být posouzen jako závažné zanedbávání či nikoli řádný výkon rodičovské odpovědnosti, který by v konečném důsledku mohl znamenat zásah ze strany orgánu sociálně-právní ochrany dětí a v krajním případě také omezení či zbavení rodiče jeho rodičovské odpovědnosti soudem. *Stejně jako v případě dítěte, které je zanecháno bez odpovídající péče rodičů ve zdravotnickém zařízení hned po porodu, i u dětí starších, o které rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte nemají zájem nebo o které nemohou osobně pečovat a předají je do péče jiné fyzické osoby nebo zařízení, může se jednat o děti ohrožené ve smyslu § 6, protože jejich rodiče neplní povinnosti plynoucí jim z rodičovské odpovědnosti, případně jiná osoba neplní povinnosti související s péčí o dítě. Touto skutečností může být nepříznivě ovlivněn život dítěte. Ať již přímo v důsledku nedostatku řádné péče o dítě nebo následkem stresu způsobeného náhlou*

¹²² § 858 OZ „Trvání a rozsah rodičovské odpovědnosti může změnit pouze soud.“.

¹²³ MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016, s. 1466.

změnou převážně pečující osoby či osob.¹²⁴ Z § 10a odst. 2, zákona č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí (dále jen ZSPOD) plyne povinnost každého, kdo se souhlasem rodiče nebo jiné osoby odpovědné za výchovu dítěte a bez rozhodnutí příslušného orgánu převezme dítě do své péče s úmyslem přijmout dítě do své trvalé péče, oznámit tuto skutečnost neprodleně obecnímu úřadu obce s rozšířenou působností. *Obecní úřad obce s rozšířenou působností, na základě oznámení s přihlédnutím ke všem okolnostem daného případu (důvod, proč péči o dítě nevykonávají osobně rodiče, vztah osoby, která dítě do své péče převzala, k dítěti a jeho rodině, předpokládaná doba, po kterou bude tato osoba o dítě pečovat apod.) posoudí, zda je v zájmu dítěte potřeba přijímat opatření, včetně případného soudního řízení, v němž bude rozhodnuto o svěřeni dítěte do péče třetí osoby.*¹²⁵

Zatímco krátkodobé svěřeni dítěte k výkonu povinností a práv třetí osobě nebude činit problém, ba naopak půjde o situaci, s kterou zákon počítá, v případě dlouhodobého až trvalého svěřeni dítěte, může jít o exces, který je řešen na úrovni sociálně-právní ochrany dětí.

3.3.5. Zásahy státu do výchovy

Neprobíhá-li výkon výchovy v rámci rodičovské odpovědnosti v souladu se zákonem, pak je možné očekávat určité zásahy ze strany státu. Důvod, proč stát do těchto soukromoprávních vztahů zasahuje, lze spatřovat zejména v ochraně dítěte jako slabší strany, ale také v ochraně společenského zájmu, který je při výchově jedince dán a o kterém bylo pojednáno výše.¹²⁶

Státní ingerence do právních vztahů, vznikajících na poli soukromého práva je z povahy věci citlivou otázkou, a to zejména pokud jde o zásah do vztahu mezi rodiči a jejich dětmi. Nadměrně rozsáhlé zásahy státu se v této oblasti jeví v demokratickém právním státě, který zaručuje právo na ochranu před neoprávněným zasahováním do soukromého a rodinného života, jakož i právo rodičů na výchovu svých dětí jako nepřijatelné. Při současném postavení rodičů ve výchově svých dětí by měly být tyto zásahy ze strany státu minimální.

¹²⁴ ROGALEWICZOVÁ, R., CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL, M. a kolektiv: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 85.

¹²⁵ Tamtéž s. 85.

¹²⁶ Viz kapitola 3.1. a kapitola 3.3.1.

O tom, zda současná právní úprava představuje minimalizaci zásahů státu do výchovy, a která by odpovídala postavení rodičů, existují určité pochybnosti.¹²⁷ *Ačkoli si právní teorie a judikatura uvědomuje problematičnost zásahů státu do vztahů mezi rodiči a dětmi, nebyly dosud jednoznačně vymezeny podmínky, za nichž je zásah státu akceptovatelný.*¹²⁸ V současnosti je hlavním důvodem, jenž zásahy státu ospravedlňuje, ochrana zájmu dítěte. Mezi tímto zájmem a zájmem rodiče musí být nalezena spravedlivá rovnováha, nicméně *zvláštní pozornost, musí být věnována zájmu dítěte, který může – v závislosti na své povaze a závažnosti – převážit nad zájmy rodiče.*¹²⁹

3.3.5.1. Prostředky zásahů současné právní úpravy

Prostředky, kterými stát zasahuje do výchovy v rodině, mají různou podobu a intenzitu, a to od preventivních až po prostředky, jež zasahují do samotného nositelství rodičovské odpovědnosti. Jejich úprava je v současné době obsažena v OZ a ZSPOD, některá opatření plynou také ze zákona č. 218/2003 Sb. o soudnictví ve věcech mládeže, v tomto případě jde však o problematiku ukládání trestních sankcí za provinění na úrovni trestního práva.

Preventivní a poradenská činnost

Preventivní ani poradenská činnost, upravena v § 10 až 12 ZSPOD, která spadá do působnosti správních orgánů při sociálně-právní ochraně dětí, v zásadě nepředstavuje zásahy do výchovy. Půjde spíše o předběžnou činnost spočívající např. ve vyhledávání dětí, které jsou pod ochranou ZSPOD, nebo určitou formu pomoci rodičům, o kterou si sami požádají (pomoc rodičům při řešení výchovných nebo jiných problémů souvisejících s péčí o dítě).

Za zásah je však možné považovat rozhodnutí správního orgánu o uložení povinnosti rodičům využít odbornou poradenskou pomoc. Tak může správní orgán učinit v případě, kdy rodiče a) nezajistili dítěti odbornou poradenskou pomoc, ačkoliv dítě takovou pomoc nezbytně potřebuje a obecní úřad obce s rozšířenou působností takovou pomoc předtím doporučil, b) nejsou schopni řešit problémy spojené s výchovou dítěte bez odborné poradenské pomoci, zejména při

¹²⁷ ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 86.

¹²⁸ Tamtéž s. 89.

¹²⁹ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.

sporech o úpravě výchovy dítěte nebo úpravě styku s dítětem, nebo c) nevyužili možnosti odborné poradenské pomoci potřebné k překonání problémů rodiny a k odvrácení umístění dítěte do náhradní péče nebo nedbali na doporučení spolupracovat s pověřenými osobami, poskytovateli odborných poradenských služeb nebo mediátorem (§ 12 ZSPOD). S ohledem na to, zda byl, nebo nebyl splněn účel těchto rozhodnutí, může správní orgán přikročit k rozhodnutí o jiných opatřeních (viz dále).

Výchovná opatření

Významné prostředky pak představují výchovná opatření, která jsou upravena jak v OZ, tak v ZSPOD. Může je tak využít nejen orgán sociálně-právní ochrany dětí (§ 13 ZSPOD), ale též soud dle § 925 OZ. Tím samozřejmě dochází k nežádoucímu zdvojení, které je řešeno principem subsidiarity vyjádřené v § 925 odst. 1 OZ. Soud může rozhodnout o jejich uložení v tom případě, kdy tak neučiní orgán sociálně-právní ochrany dětí.

Nejmírnějším výchovným opatřením je **napomenutí**. To lze charakterizovat jako upozornění rodiče (příp. dítěte) na nevhodné a nežádoucí chování s účelem zabránit jeho dalšímu opakování a preventivně tak působit na rodiče a jejich děti.

Dalším, již citelnějším opatřením, je stanovení **dohledu**. Účelem je samozřejmě kontrola nad nežádoucím stavem ohledně konkrétního dítěte a motivace k zlepšení takového stavu. Je sice ukládán pouze nad dítětem, nicméně důvody pro jeho stanovení mohou spočívat, dle judikatury, také v jednání rodičů, zejména v případě kdy výchova z jejich strany vykazuje určité nedostatky (NS sp. zn. 8 Tdo 185/2006 ze dne 28.2.2006).¹³⁰ Dohled vykonává ten orgán, který ho uložil, a to za součinnosti školy, orgánu sociálně-právní ochrany dětí, popřípadě dalších institucí a osob.

Výchovným opatřením je také uložení **omezení** bránící škodlivým vlivům na výchovu dítěte, a to zejména zákazem určitých činností, ale také návštěv určitých míst, akcí nebo zařízení. Kromě rodičů může být uloženo také dítěti. Taková omezení pak často souvisejí s nevhodným chováním rodiče, které je v rozporu s § 884 odst. 1 OZ – být všestranným příkladem (viz kapitola 3.3.3.).

¹³⁰ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1163.

Orgán sociálně-právní ochrany dětí rozhoduje o uložení výchovných opatřeních ve správním řízení. Sleduje, zda jsou dodržována a zda plní svůj účel. Kdo výkon těchto rozhodnutí úmyslně ztěžuje nebo maří, dopouští se tím přestupku dle § 59 odst. 2 ZSPOD za nějž lze uložit pokutu až do 50 000 Kč. Pokud rozhodne o výchovném prostředku soud, sleduje jeho dodržování a plnění účelu prostřednictvím zpráv od příslušného orgánu sociálně-právní ochrany dětí, školy nebo internátu.¹³¹ Při zjištění nedostatků lze přistoupit k dalším zásahům, které mohou být již vyšší intenzity.

Dočasně odejmutí dítěte

Dočasně odejmutí dítěte je také výchovným opatřením, je však upraveno pouze v ZSPOD a nemůže o něm rozhodovat orgán sociálně-právní ochrany dětí, nýbrž pouze soud.¹³² Jde o výrazný zásah ze strany státu, který nachází své opodstatnění pouze ve výjimečných případech. Může být uloženo teprve tehdy, pokud jiná, méně intenzivní opatření (§ 13 odst. 1 ZSPOD), nevedla k nápravě a pokud je takový zásah nezbytný¹³³. Zároveň musí být odůvodněné zájmem dítěte a nesmí trvat delší dobu než § 13a ZSPOD stanoví. *Jedná se především o opatření, které má přispět k ochraně dítěte, jeho života a zdraví, jeho příznivého vývoje a řádné výchovy. Důvodem pro odejmutí dítěte z péče rodičů ale v žádném případě není skutečnost, že rodiče preferují alternativní způsob života a nevyužívají všechny technické vymoženosti současné doby (ÚS I. ÚS 2906/09), ani neochota rodičů nebo jiných osob odpovědných za výchovu dítěte ke spolupráci s orgány sociálně-právní ochrany dětí nevypovídá nic o jejich vztahu k dítěti a k zajištění jeho životních potřeb a o jejich schopnosti o dítě řádně pečovat (ÚS IV. ÚS 2244/09).*¹³⁴

Pokud tedy soud shledá, že jsou dány podmínky § 13a ZSPOD, a rozhodne o dočasném odejmutí dítěte, nařídí nejdéle na 3 měsíce pobyt ve středisku výchovné péče nebo v zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc nebo v

¹³¹ HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 1167.

¹³² To je projevem čl. 32 LZPS, která v takových případech vyžaduje rozhodnutí soudu a to na základě zákona.

¹³³ Rozhodnutí NS sp. zn. 30 Cdo 2371/2011: „*Nezbytnost znamená, že zásah je založen na naléhavé společenské potřebě, která je zejména přiměřená sledovanému legitimnímu cíli, kterým je ochrana zájmu dětí*“

¹³⁴ ROGALEWICZOVÁ, R., CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL, M. a kolektiv: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. s. 115.

zařízení poskytovatele zdravotních služeb či v domově pro osoby se zdravotním postižením.

Výběr typu zařízení se odvíjí od situace, která je v dané rodině řešena, např. do zařízení pro děti vyžadující okamžitou pomoc bude umístěno dítě duševně týrané nebo zneužívané nebo jehož základní práva jsou závažným způsobem ohrožena, a to za podmínek blíže uvedených v § 13a ZSPOD. Soud při výběru vhodného zařízení přihlédne k zájmům dítěte a k vyjádření obecního úřadu obce s rozšířenou působností. Přitom dbá na to, aby bylo dítě umístěno co nejblíže bydlišti rodičů nebo jiných osob dítěti blízkých.

Lhůtu 3 měsíců pro trvání tohoto opatření lze zcela výjimečně prodloužit, zejména v případě, že si rodiče (nebo jiná osoba odpovědná za výchovu dítěte) prokazatelně upravuje své poměry tak, aby mohla převzít dítě do osobní péče. Celková doba nepřetržitého trvání výchovného opatření však nesmí přesáhnout 6 měsíců.

Zatímco dočasné odejmutí dítěte je krátkodobé řešení situace, lze danou situaci řešit také soudním nařízením **ústavní výchovy**, která představuje obdobný institut, avšak dlouhodobějšího charakteru (§ 971 OZ). Pokud je výchova dítěte ohrožena nebo narušena do té míry, že je to v rozporu se zájmem dítěte, nebo jsou-li dány vážné důvody, pro které rodiče nemohou výchovu dítěte zabezpečit, a současně dříve učiněná opatření nevedla k nápravě, je možné nařídit ústavní výchovu, a to na dobu až tří let. Tuto dobu lze opakovaně prodlužovat, vždy však nejdéle na dobu tří let, pokud důvody rozhodnutí trvají. Pokud důvody, pro které byla ústavní výchova nařízena, pominou, soud neprodleně ústavní výchovu zruší. Zda tyto důvody trvají, přezkoumává vždy nejméně jednou za měsíc. Ústavní výchova představuje institut ultima ratio, který lze použít pouze v případě, že není možné využít jiných opatření ani možnosti svěřit dítě do péče fyzické osoby.

V situacích, které si žádají co nejrychlejší zásah, je možné rozhodnout **tzv. předběžným opatřením**. Jde o náhlé případy, kdy se dítě ocitne ve stavu nedostatku řádné péče, a to bez ohledu na to, zda tu je či není osoba, která má právo o ně pečovat, anebo je-li život dítěte, jeho normální vývoj nebo jeho jiný důležitý zájem vážně ohrožen nebo byl-li narušen (§ 924 OZ). Takové předběžné opatření trvá pouze po dobu jednoho měsíce od jeho vykonatelnosti (§ 459 zákona č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních, dále jen ŽŘS) a v případech, kdy

je před uplynutím této lhůty zahájeno řízení o věci samé, lze jej prodlužovat o další měsíc. Celková doba však nesmí překročit šest měsíců (to však neplatí, pokud nebylo z vážných důvodů a objektivních příčin možné v této době skončit důkazní řízení ve věci samé).¹³⁵ Neboť jde opět o případ, kdy může dojít k odejmutí dítěte od jeho rodičů, rozhoduje o předběžném opatření pouze soud, který tak učiní jen ve výjimečných případech. „*Je nutno mít na zřeteli, že jakákoliv deformace vztahu rodič-dítě v důsledku odcizení, je v pozdější době jen těžko napravitelná.*“¹³⁶

Omezení či zbavení rodičovské odpovědnosti

Reakcí státu na výkon výchovy, který by bylo možné označit za závažné zanedbávání či nikoliv řádný výkon rodičovské odpovědnosti, by mohl v konečné fázi představovat zásah do rodičovské odpovědnosti ve formě jejího omezení či zbavení, jak na to bylo výše již několikrát upozorňováno. Takové rozhodnutí může učinit pouze soud ve výjimečných případech, které takovému zásahu plně odpovídají a pokud je v souladu se zájmy dítěte (§ 870 – 874 OZ).

Prostředků, jimiž stát může zasahovat do výchovy dítěte tak není málo. Podstatné je pak zkoumat z jakých důvodů je do výchovy rodičů zasahováno. Dítě je součástí rodinné domácnosti, která má na jeho vývoj obrovský vliv, tuto domácnost si však samo nevybírá, je vedeno výchovnými prostředky svých rodičů, kterým se musí podřizovat. Již bylo řečeno (kapitola 3.1.), že právo jednoho ovlivňovat druhého, a to v rozsahu, který představuje výchovný proces lze ospravedlnit pouze za podmínky, je-li vykonáváno v zájmu dítěte jako slabší strany, které je vedeno a které se musí výchovným opatřením podřídít.

Zájmy dítěte je tak nutné chránit účinnými opatřeními ze strany státu. Zájem však nesmí být spojován s cíli nebo směry, jež vycházejí z ideologických představ státu na výchovu. Musí jít o objektivní zájmy, z kterých lze především jmenovat zájem na ochraně života a zdraví dítěte, jakož i ochrana jiných hodnot, které představují základní lidská práva a svobody (např. důstojnost či nedotknutelnost osoby). V jiných případech však nebude zcela zřejmé co z hlediska výchovy považovat za správné, pokud jde o styl a metody výchovy.

¹³⁵ § 460 odst. 1 ZŘS.

¹³⁶ Nález Ústavního soudu ze dne 7.11.2006, sp. zn. I. ÚS 618/05.

Nelze se pak domnívat, že subjekt, který je schopen nalézt správný výchovný směr, je právě stát.¹³⁷ Do takových otázek by tak stát neměl zasahovat, nicméně stanovit jasnou hranici mezi tím, kde lze zásah státu ještě ospravedlnit, a kde již nikoliv, je nesnadnou záležitostí.

¹³⁷ ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. s. 89.

4. Vzdělání dítěte

4.1. Obecně

Velmi blízko k výchově dítěte má i jeho vzdělávání. *Vzdělání je považováno za klíč k profesnímu úspěchu*¹³⁸ a k budoucímu životu každého jedince vůbec. Svou důležitost sehrává v současné společnosti především v souvislosti s výkonem jednotlivých profesí, které nelze bez patřičného stupně vzdělání vykonávat. Velmi často je požadováno střední vzdělání s maturitou¹³⁹, výuční list, v některých případech je nezbytné dosáhnout vysokoškolského vzdělání.

Vzdělání se tak stává neodmyslitelnou součástí společnosti a i z těchto důvodů je právo na vzdělání řazeno mezi základní lidská práva.¹⁴⁰ Dle LZPS má každý právo na vzdělání a pokud jde o vzdělání na základních a středních školách pak má být poskytováno občanům ČR bezplatně. Bezplatnost studia na vysokých školách je podmíněna schopnostmi občana a možnostmi společnosti (to však platí pro školy veřejné, na soukromých školách může být poskytováno i za úplatu – čl. 33 odst. 3 LZPS).

Zvláštní důležitost je přikládána zejména základnímu vzdělání, to není spojeno pouze s právem na vzdělání, ale také povinností (čl. 33 odst. 1 LZPS). Jde tak o povinnost zakotvenou na ústavní úrovni, *kteřou lze interpretovat jako související s jednou ze zásad státní politiky moderního státu, jemuž záleží na zachování stupně vzdělanosti obyvatelstva, a tím i zachování případných národních kulturních hodnot.*¹⁴¹ Doba, po kterou povinná školní docházka trvá, určí zákon. V současné době tato doba činí devět let, viz § 36 zákona o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání č. 561/2004 Sb. (dále jen ŠZ).

Stejně jako v případě výchovy, tak i vzdělávání probíhá od útlého věku dítěte, jeho podstatná část tak spadá do období do nabytí plné svéprávnosti, kdy

¹³⁸ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 84.

¹³⁹ Např. § 4 zákona č. 553/1991 Sb o obecní policii, ale také v soukromém sektoru.

¹⁴⁰ Čl. 33 LZPS, čl. 2 Dodatkového protokolu k EÚLP. Je však také konkrétně právem dítěte dle čl. 28 ÚPD.

¹⁴¹ KLÍMA, K. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, 1266 s.

významnou úlohu v životě dítěte hrají jeho rodiče. Vzdělání tak zahrnujeme do rámce rodičovské odpovědnosti jako jednu z jejích složek (viz kap. 2.3.). S ohledem na trvání rodičovské odpovědnosti je tedy významné plnění povinné školní docházky na základních školách a následně výuka na středních školách. V průběhu středoškolského vzdělávání již dítě nabývá plné svéprávnosti, tím rodičovská odpovědnost jako celek zaniká a je plně na uvážení dítěte, zda a jakým způsobem bude ve svém vzdělání pokračovat.

4.2. Vzdělání jako složka rodičovské odpovědnosti

Vzdělání a výchova dítěte se určitým způsobem doplňují, úkolem rodiče je ve své podstatě připravit dítě na jeho budoucí život, tak, aby bylo schopné být součástí dané společnosti. Zatímco výchova (viz kap. 3.) je především v rukou rodičů, kteří mají při výchově tzv. rozhodující úlohu, a bezprostřední vliv (výchovné prostředky, výchova přítomností), tak v případě vzdělávání dítěte hrají důležitou úlohu jednotlivé školy¹⁴² a školská zařízení¹⁴³, v kterých proces vzdělávání z velké části probíhá. Jsou to však rodiče, kteří mají povinnost, ale také právo vzdělání svého dítěte zajišťovat (§ 858 OZ).

Na obsah vzdělávání jako složku rodičovské odpovědnosti se dá hledět z více pohledů¹⁴⁴. Jednak představuje souhrn povinností a práv, prostřednictvím kterého rodiče zajišťují plnění povinné školní docházky, dále zahrnuje přímou účast na vzdělávání dítěte (pomoc při studiu, zajištění učebních pomůcek atp.), ale také právo činit v rámci vzdělání dítěte významná rozhodnutí.

4.3. Plnění povinné školní docházky

Státy, které jsou smluvní stranou ÚPD, jsou povinny, s cílem uskutečnění práva dítěte na vzdělání, zavést pro všechny děti bezplatné a povinné základní

¹⁴² Dle § 7 odst. 3 ŠZ je za školu považována: mateřská škola, základní škola, střední škola (gymnázium, střední odborná škola a střední odborné učiliště), konzervatoř, vyšší odborná škola, základní umělecká škola a jazyková škola s právem státní jazykové zkoušky.

¹⁴³ Dle § 7 odst. 4 ŠZ je školským zařízením, zařízením které: poskytuje služby a vzdělávání, které doplňují nebo podporují vzdělávání ve školách nebo s ním přímo souvisejí, nebo zajišťuje ústavní a ochrannou výchovu anebo preventivně výchovnou péči.

¹⁴⁴ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 85.

vzdělání.¹⁴⁵ V rámci právního řádu ČR je plnění povinné školní docházky povinností, které plyne již z LZPS, a na kterou navazují jednotlivá ustanovení školského zákona.

Školní docházka je povinná po dobu devíti školních roků, nejvýše však do konce školního roku, v němž žák dosáhne sedmnácti let. Je povinná pro státní občany ČR a za jistých podmínek (§ 36 odst. 2 ŠZ) také pro občany jiného členského státu Evropské unie a některé cizince. Povinnost školní docházky se vztahuje na děti, které dosáhnou šestého roku věku, a začíná počátkem školního roku, který následuje po dni, kdy dítě tohoto věku dosáhne (pokud mu není povolen odklad). Dítě, které dosáhne šestého roku věku v době od září do konce června příslušného školního roku, může být přijato k plnění povinné školní docházky již v tomto školním roce, je-li přiměřeně tělesně i duševně vyspělé a požádá-li o to jeho zákonný zástupce.

Povinná školní docházka se plní především pravidelnou docházkou do školy, a to na základních školách, výjimečně také na školách středních (např. přijmutí ke vzdělání na osmiletá či šestiletá gymnázia nebo konzervatoř). Jiný způsob než pravidelné navštěvování školy představuje pouze individuální vzdělávání nebo případ vzdělávání žáků s hlubokým mentálním postižením¹⁴⁶ (§ 40 ŠZ).

Rodičům tak plyne povinnost plnění této školní docházky zabezpečit. Své dítě jsou povinni přihlásit k zápisu k povinné školní docházce, a to v době od 1. dubna do 30. dubna kalendářního roku, v němž má dítě povinnou školní docházku zahájit (§ 36 odst. 4 ŠZ). Této povinnosti se rodič nevyhne ani v případě kdy usiluje o možnost individuálního vzdělávání dítěte, tedy mimo školu, neboť tím, kdo vydává konečné rozhodnutí o tom, zda bude povolen tento způsob vzdělávání, je ředitel školy, kam bylo dítě přijato k plnění povinné školní docházky.

V případě, že rodiče tuto povinnost nesplní, a tedy nezajistí dítěti plnění povinné školní docházky, dopouštějí se tím protiprávního jednání, které může být

¹⁴⁵ Čl. 28 odst. 1 písm. a) ÚPD.

¹⁴⁶ § 42 ŠZ: *Dítěti s hlubokým mentálním postižením stanoví krajský úřad místně příslušný podle místa trvalého pobytu dítěte se souhlasem zákonného zástupce dítěte takový způsob vzdělávání, který odpovídá duševním a fyzickým možnostem dítěte, a to na základě doporučujícího posouzení odborného lékaře a školského poradenského zařízení. Krajský úřad zároveň zajistí odpovídající pomoc při vzdělávání dítěte, zejména pomoc pedagogickou a metodickou.*

důvodem pro použití některých z opatření při sociálně-právní ochraně dětí, ale také postihu v rovině trestního práva. Nepodáním přihlášky k zápisu se dle § 182a odst. písm. a) ŠZ, dopouští přestupku, za nějž lze uložit pokutu až do 5 000 Kč. Děti, které vedou zahálčivý nebo nemravný život spočívající zejména v tom, že zanedbávají školní docházku, nebo jejichž rodiče neplní povinnosti plynoucí z rodičovské odpovědnosti, jsou pod sociálně-právní ochranou (§ 6 ZSPOD), která může vést k přijetí některých z opatření dle § 12 a § 13 ZSPOD (viz kap. 3.2.6.). V některých případech mohou být rodiče postiženi za trestný čin ohrožení výchovy dle § 201 TrZ, který lze spáchat také tím, že rodiče dítěti umožní vést zahálčivý nebo nemravný život nebo ho k takovému životu svádí.¹⁴⁷

Je nutné upozornit také na to, že vedle povinné školní docházky se s účinností od 1. ledna 2017 zavádí také tzv. povinnost předškolního vzdělávání (§ 34a a násled. ŠZ). Rodiče jsou tak povinni přihlásit své dítě k zápisu k předškolnímu vzdělávání, které probíhá v mateřských školách. Předškolní vzdělávání je povinné pro dítě, které dosáhne pátého roku věku, a to od počátku školního roku, který následuje po dni, ve kterém tohoto věku dosáhlo a trvá až do zahájení povinné školní docházky dítěte. Jde tedy o poslední rok předškolního vzdělávání. I zde je možné využít institutu individuálního vzdělávání dítěte, které není vázáno na rozhodnutí ředitele jako v případě povinné školní docházky, ale pouhé oznámení rodiče řediteli mateřské školy, kam bylo dítě přijato k předškolnímu vzdělávání (§ 34b ŠZ). Je však nutné dodržovat podmínky, při jejichž nedodržování může ředitel rozhodnout o ukončení individuálního vzdělávání dítěte (povinnost zajistit účast dítěte u ověření úrovně osvojování očekávaných výstupů v jednotlivých oblastech, v nichž má být dítě vzděláváno).

O tom, že stanovením povinnosti dítěte účastnit se vzdělávání ve škole, je do určité míry zasahováno do práv rodičů své dítě vychovávat a vzdělávat podle svého přesvědčení, viz kap. 3.3.1.3.

4.4. Rozhodování ve věcech vzdělání dítěte

Při výkonu rodičovské odpovědnosti v otázkách vzdělání dítěte sehrává významnou úlohu právo rodičů o vzdělání dítěte rozhodovat, a tím alespoň z části

¹⁴⁷ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 86.

usměrňovat vzdělání svého dítěte podle vlastního přesvědčení. Konečného vzdělání se dítěti dostává především v určité školní instituci (školách, případně ve školním zařízení), je však na rodičích, aby rozhodli, do které konkrétní školy bude jejich dítě docházet. Rodiče mají na výběr z řad škol veřejných tak i soukromých, rodiny s náboženským směřováním mohou volit školu zřízenou církví či náboženskou společností (tzv. církevní školy). Pro některé rodiče mohou být vhodnou variantou některé soukromé školy, které nabízejí různé alternativní způsoby výuky jako Waldorfské školy, Montessoriovské školy a jiné.¹⁴⁸

Není ani vyloučeno usilovat o vzdělání dítěte mimo školu, v rámci individuálního vzdělávání žáka (§ 41 ŠZ), o tomto způsobu však nerozhodují pouze rodiče, ale na základě jejich žádosti ředitel školy za podmínek, které vyžaduje ŠZ. Mezi tyto podmínky patří mimo jiné existence závažného důvodu. Jde tak o výjimečný institut, jehož využití není plně v rukou rodičů.

Při rozhodování v těchto, ale i jiných záležitostech však není možné přehlížet ani názory a přání dítěte. Čím je dítě starší, tím více je schopno osvojit si a vyjádřit své názory v otázkách, které se ho přímo týkají, na tyto názory je nutno brát při rozhodování ohled. S vývojem a rostoucím věkem dítěte by se tedy měla měnit i podoba rozhodování ve prospěch názorů dítěte, později tak nepůjde o pouhou dohodu mezi rodiči, ale spolurozhodování rodičů s dítětem (viz následující kapitoly).

4.4.1. Dohoda rodičů

V obecné rovině mají rodiče při výkonu rodičovské odpovědnosti postupovat ve vzájemné shodě, což je projevem jejich rovného postavení. Potřebu vzájemné dohody rodičů OZ zdůrazňuje v případě, kdy se jedná o **významnou záležitost**. Pokud se nedohodnou v záležitosti, která je pro dítě významná zejména se zřetelem k jeho zájmu, pak se může některý z rodičů obrátit na soud, který na jeho návrh rozhodne.

Pro každé rozhodování o záležitostech dítěte je tedy podstatné posouzení toho, zda se v konkrétním případě jedná o významnou nebo pouze běžnou záležitost. Jak již bylo řečeno, vzdělání má v současné společnosti důležité

¹⁴⁸ I tyto školy musí naplňovat rámcový vzdělávací program.

postavení a je podstatným předpokladem pro profesní život člověka. Rozhodování o vzdělání tak bude představovat rozhodování o významné záležitosti dítěte. O tom nemůže být pochyb ani z toho důvodu, že zákonodárce zařadil právě vzdělání do demonstrativního výčtu významných záležitostí v ustanovení § 877 odst. 2 OZ.

Rozhodování v otázkách vzdělání se týká zejména výběru vhodné školy pro dítě. Dojde-li mezi rodiči v tomto směru k dohodě, neměl by vznikat problém, pokud nejde o rozpor se zájmy a názory dítěte (viz další kapitola). K nemalým potížím však dochází v případě, kdy se rodiče na výběru školy nedohodnou, v takové situaci může vzniknout hned několik nežádoucích situací, na které v konečném důsledku doplácí především dítě.

Vzhledem k tomu, že výběr školy je významnou záležitostí, může se při neshodě některý z rodičů obrátit na soud. Soud však nerozhoduje o tom, kam bude dítě přijato, ale o tom kam podat přihlášku (zejména v případě středních škol, kdy je počet možných přihlášek omezený) nebo kam bude dítě zapsáno, je-li přijato na více škol současně.¹⁴⁹ Přijímací řízení, které je správním řízením, je v kompetenci konkrétní školy. Již z tohoto důvodu by měli rodiče řešit případný spor co nejdříve, pokud se totiž rozhodne jeden z rodičů pro podání návrhu na zahájení řízení podle § 466 písm. j) ZŘS¹⁵⁰, pak je nutné počítat s tím, že přijímací řízení je vázáno na určité termíny (podávání přihlášek, či pro zápis). Pokud soud učiní rozhodnutí až po těchto lhůtách, pak je možné, že dítě nebude přihlášeno či zapsáno na žádnou školu. To může být problém zejména v souvislosti s plněním povinné školní docházky (viz kap. 4.3.).

Mohou však nastat mnohem komplikovanější situace, a to zejména v případě, kdy jeden z rodičů jedná sám, o to buď bez vědomí druhého rodiče, nebo proti jeho vůli. Za základ tohoto problému je možné považovat úpravu ŠZ, který jednáni pouze jednoho z rodičů připouští. Účastníkem přijímacího řízení je dítě, rodiče jej v řízení z důvodu nedostatečné procesní způsobilosti pouze zastupují.¹⁵¹ Přihlášku, kterou se přijímací řízení zahajuje, může dle ustanovení § 36 odst. 4 ŠZ a § 60a odst. 1 ŠZ podat i jen jeden z rodičů, přičemž se vychází z vyvratitelné domněnky (§ 876 odst. 3 OZ), že pokud jedná jeden z rodičů

¹⁴⁹ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 91-92.

¹⁵⁰ Řízení ve věci pro nezletilé dítě významné, na niž se rodiče nemohou dohodnout.

¹⁵¹ Usnesení NSS ze dne 31. 3. 2016, sp. zn. 4 As 281/2015-32.

v záležitosti dítěte sám vůči třetí osobě, která je v dobré víře, má se za to že jedná se souhlasem druhého rodiče.¹⁵² Může tak nastat situace, kdy každý z rodičů přihlásí své dítě na jinou školu, a následně je v obou těchto školách zapsáno, nebo také situace kdy ředitelé obou škol dítě nezapišou, neboť jim bude spor mezi rodiči ohledně výběru školy, znám. Lze také uvést případ, kdy jeden z rodičů požádá o přestoupení dítěte na jinou školu v průběhu již probíhající školní docházky. I v případech, kdy jeden rodič nerespektuje právo druhého a vyloučí jej z rozhodování o významné záležitosti, umožňuje § 877 odst. 1 OZ domáhat se rozhodnutí soudu, jde však o reakci na nevhodnou a již existující situaci.

Neshody a spory mezi rodiči samozřejmě nelze řešit pouze s pomocí zákona, avšak nevhodné situace, které při těchto sporech vznikají lze jistě omezit. Současná právní úprava ŠZ nepředchází problému, kdy jeden rodič jedná proti vůli nebo bez vědomí druhého, tyto situace by bylo možné eliminovat v případě, pokud by ŠZ vyžadoval, alespoň v případě přihlášky na základní školy, podpis obou rodičů.¹⁵³ Rodiče by si byli vědomi toho, že nesouhlas druhého rodiče nelze obcházet, a že bez společného jednání, které se týká budoucího života jejich dítěte, nelze jednoduše postupovat. Ve svém důsledku by to také nutilo rodiče záležitosti vzdělání řešit co možná nejdříve. Případné soudní řízení o řešení neshody ohledně výběru školy by probíhalo ještě před tím, než je dítě kamkoli přihlašováno nebo zapisováno ke studiu.

4.4.2. Spolurozhodování dítěte

Jak již bylo výše uvedeno, nelze se při rozhodování o záležitostech dítěte omezit pouze na dohodu mezi rodiči, ti by měli rozhodovat v souladu se zájmy dítěte, ale také brát při rozhodování ohled na jeho názory a postoje. Tyto názory a postoje by neměly být přehlíženy zejména v těch případech, kdy se jedná o záležitosti, jež mají na vývoj a budoucí život dítěte značný význam.

Při rozhodování, které se týká zájmu dítěte, a tím je bezesporu i jeho vzdělání, mají rodiče sdělit dítěti vše potřebné, aby si mohlo vytvořit vlastní názor o dané záležitosti a rodičům jej sdělit. Jde tak o požadavek seznámit dítě s informacemi, resp. konzultovat s ním zamýšlené kroky, které se týkají jeho zájmů.

¹⁵² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 88.

¹⁵³ Tamtéž.

Jde o předpoklad pro to, aby si dítě mohlo vůbec nějaký názor na danou věc vytvořit a následně jej sdělit rodičům. Pokud dítě není schopno tyto informace náležitě přijímat a není schopno vytvořit si vlastní názor, například z důvodu nízkého věku a nedostatečné vyspělosti, pak tuto povinnost rodiče nemají. Je-li však dítě dostatečně schopné k přijetí informací a vytvoření si vlastního názoru, mají rodiče povinnost věnovat tomuto názoru patřičnou pozornost a při rozhodování jej brát v úvahu (§ 875 odst. 2 OZ).¹⁵⁴

Ve vztahu k rozhodování, které se týká vzdělání, je tato povinnost znovu zdůrazněna v ustanovení § 880 odst. 2 OZ, pokud rodiče rozhodují o vzdělání nebo o pracovním uplatnění dítěte, vezmou v úvahu nejen jeho názor, ale také schopnosti a nadání.

Z ustanovení § 875 odst. 2 OZ ve spojení s § 880 odst. 1 OZ¹⁵⁵ plyne, že povinnost rodičů respektovat při rozhodování názory dítěte nabývá na významu s rostoucím věkem dítěte a jeho celkovým vývojem.

Je tak zřejmé, že při rozhodování o mateřské škole či o výběru základní školy (při zápisu do první třídy), bude rozhodující samotná dohoda mezi rodiči, nicméně i zde je možné, s ohledem na individuální vývoj každého dítěte, uvažovat o situaci, kdy bude na místě konzultovat výběr školy, byť pouze rámcově¹⁵⁶, také společně s dítětem.

Naopak s co nejširším uplatněním názoru dítěte je nutné počítat v případě, kdy je rozhodováno o středoškolském vzdělání. Přihlášku k tomuto studiu často podává dítě, které již dosáhlo 14.-15. roku věku, a lze tak obecně očekávat dostatečnou míru rozumové vyspělosti. Středoškolské vzdělání je již více spjato s budoucím povoláním, jeho cílem je kromě jiného také příprava pro výkon povolání nebo pracovní činnosti (viz § 57 odst. 1 ŠZ), i z tohoto důvodu by měl názor dítěte převládat nad názory jeho rodičů, neboť může jít o důležitý předpoklad pro jeho budoucí profesní život v dospělosti. V této souvislosti je také dobré připomenout, že dítě během středoškolského vzdělání nabývá plné

¹⁵⁴ Ustanovení přímo navazuje na ustanovení čl. 12 odst. 1 ÚPD: „*Státy, které jsou smluvní stranou úmluvy, zabezpečují dítěti, které je schopno formulovat své vlastní názory, právo tyto názory svobodně vyjadřovat ve všech záležitostech, které se jej dotýkají, přičemž se názorům dítěte musí věnovat patřičná pozornost odpovídající jeho věku a úrovni.*“

¹⁵⁵ § 880 odst. 1: „*rodičovskou odpovědnost týkající se osoby dítěte vykonávají rodiče způsobem a v míře odpovídající stupni vývoje dítěte.*“

¹⁵⁶ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 90.

svéprávnosti a bude tak nadále o svém osudu rozhodovat samo. V takovém případě by nemělo jít o pouhou dohodu mezi rodiči, ale především o názor a představy dítěte o svém budoucím povolání, které musí brát rodiče v úvahu. Rodiče by tak měli dítě pouze usměrňovat, aby výběr školy odpovídal jeho schopnostem a nadání, je však důležité přihlížet i k finančním možnostem rodiny.

I v tomto ohledu je třeba zopakovat a zdůraznit, že rodičovská odpovědnost není prostředkem pro pouhé prosazování zájmů rodičů, jejich ambicí, přání či jejich nesplněných snů, ale je prostředkem k prosazování zájmů dítěte.

Nelze tedy z hlediska výkonu vzdělání při rodičovské odpovědnosti považovat za správné, kdy například rodič odmítá přihlásit své dítě na střední odbornou školu v oboru truhlář, které je jeho vysněným povoláním, ve kterém si již osvojil určité zkušenosti a pro něž má zjevné vlohy a nadání. Rodič přesto trvá na přihlášení dítěte na konzervatoř, neboť chce mít ze svého dítěte úspěšného klavíristu, a to i přes pochybnosti o jeho hudebním nadání, za hlavní však rodič považuje, že studium na konzervatoři přinese vyšší prestiž celé rodině.

Určitou pojistku v takovém případě představuje ustanovení § 60a odst. 1 ŠZ, které vyžaduje k přihlášce na střední školu nejen podpis rodiče, který přihlášku za nezletilé dítě podává, ale také souhlasný projev vůle dítěte, o jehož studium se jedná. Pokud dítě nedá k podání přihlášky svůj souhlas, nejedná se o úplnou přihlášku a přijímací řízení není zahájeno.¹⁵⁷ Je zřejmé, že tato „pojistka“ sice ochraňuje dítě před přihlašovaním na střední školu proti své vůli, avšak v případě, kdy rodič nesouhlasí s přihláškou na jinou školu, pak je možné počítat i se situací, kdy rodič přihlášku na střední školu vůbec nepodá. Ochranu je tak nutné hledat i na jiné úrovni, a to u orgánu sociálně-právní ochrany dětí, případně přímo u soudu.

Dítě je oprávněno samostatně se obrátit na orgán sociálně-právní ochrany dětí s žádostí o pomoc při ochraně svých práv, viz § 8 odst. 1 ZSPOD. Tyto orgány jsou poté povinny poskytnout dítěti odpovídající pomoc, která bude

¹⁵⁷ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 90.

v tomto případě představovat působení na rodiče, aby plnili povinnosti vyplývající z rodičovské odpovědnosti (ustanovení § 10 odst. 1 písm. b) ZSPOD).

Výraznější ochranu by mohlo představovat rozhodnutí soudu. Vyjdeme-li z ustanovení § 20 zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu¹⁵⁸ (dále jen OSŘ), je dítě procesně způsobilé v takových řízeních, která jsou svou povahou přiměřená rozumové a volní vyspělosti nezletilých jeho věku.¹⁵⁹ Je tak možné obecně předpokládat, že dítě starší 15 let, které se rozhodne řešit spor s rodiči u soudu, je schopno bránit své zájmy a právo na respektování jeho názoru při výběru školy před soudem a v takovém případě i podat samostatně návrh na zahájení řízení. V pochybnostech by mohl soud rozhodnout o tom, že nezletilý musí být zastoupen opatrovníkem¹⁶⁰, kterého pro řízení jmenuje (§ 469 odst. 1 ZŘS). Vzhledem k předmětu by mělo řízení proběhnout na základě ZŘS, a to v řízení ve věcech péče soudu o nezletilé (§ 466 a násl. ZŘS). Může však vyvstat otázka, o jaké konkrétní řízení by se ve výše popsané situaci jednalo, resp. jak by mohl soud v uvedeném sporu (kdy rodič odmítá podat přihlášku) rozhodnout. Vyjdeme-li z povahy jednání rodiče, kterým je podání přihlášky za své nezletilé dítě, jde o zastoupení dítěte v rámci správního řízení, resp. v rámci jeho zahájení. Nabízí se tedy možnost rozhodnout o omezení rodičovské odpovědnosti, které by spočívalo v tom, že rodič není oprávněn za nezletilé dítě činit podání na orgány státní moci a správy a v řízení před těmito orgány je zastupovat [viz § 466 písm. e) ZŘS] a pro tyto účely ustanovit opatrovníka. Dalším možným řešením je také ustanovení kolizního opatrovníka ad hoc z důvodu existující kolize mezi zájmy rodiče a dítěte (§ 892 odst. 2 OZ), v takovém případě by šlo o řízení ve věci opatrovnictví nezletilého dítěte, viz § 466 písm. g) ZŘS. V obecné rovině je možné považovat jako přijatelnější variantu právě druhou uvedenou možnost, neboť omezení rodičovské odpovědnosti by mohlo představovat nepřiměřeně citelný zásah.

¹⁵⁸ Odst. 1: *Každý může před soudem jako účastník samostatně právně jednat (procesní způsobilost) v tom rozsahu, v jakém je svéprávný.*

¹⁵⁹ Ustanovení § 31 OZ, týkající se částečné svéprávnosti nezletilých.

¹⁶⁰ Ustanovení § 23 OŘS.

4.5. Vzdělání dítěte při střídavé péči

Rozhodnutí soudu o péči (střídavé, společné či výlučné), by zásadně nemělo mít žádný vliv na výkon vzdělání, neboť jde o odlišnou složku rodičovské odpovědnosti (viz kapitola 2.3.). Pokud má jeden z rodičů dítě svěřeno do výlučné péče, neznamená to, že by se již nemusel s druhým rodičem o záležitostech dítěte dohodnout. V případě střídavé péče by mělo mezi rodiči docházet k dohodě již z toho důvodu, že schopnost vzájemné domluvy a kooperace by měl být jedním z předpokladů pro její stanovení.¹⁶¹

Je to však střídavá péče, která může ve vztahu ke vzdělání dítěte vyvolávat řadu dalších otázek, a to zejména v těch případech, kdy rodiče nežijí nablízku (např. ve stejném městě), ale žijí v takové vzdálenosti, kdy je pro dítě, z důvodu střídání míst svých rodičů, nereálné plnit školní docházku v jediné škole. Takovou situaci lze řešit jedině tím způsobem, že je dítě zapsáno do školy v okolí bydliště každého z rodičů (§ 49 odst. 4 ŠZ). Vysvědčení bude vydávat pouze jedna z těchto škol, přičemž při hodnocení výsledků vzdělávání dítěte zohlední hodnocení výsledků vzdělávání dítěte druhou školou. V takovém případě je namísto zabývat se otázkou, zda je střídavá péče opravdu vhodným řešením situace, zejména v poměru k zájmům dítěte a dopadům na jeho život.

Rodiče sice mohou být uspokojeni rozhodnutím o střídavé péči, které jim dává pocit spravedlivého „rozdělení“ dítěte mezi sebou. Je to však dítě, které musí pro realizaci střídavé péče mnohé obětovat. Je důležité brát do úvahy zájmy dítěte, které není pouhým předmětem, jež si rodiče mezi sebou předávají. *„Má-li být argumentem pro střídavou péči možnost dítěte strávit s každým z rodičů stejné množství času, v případě střídání škol tento argument uplatnění nenalezne.“*¹⁶²

Konkrétním problémem může být pravidelné střídání kolektivů, ve kterých bude dítě trávit pouze polovinu času než ostatní, bude tak těžké zapojit se do kolektivu v obou školách.¹⁶³ *„Školáci jsou již mnohem více fixováni na svůj kolektiv vrstevníků a je škodlivé tento kolektiv střídat v jakémkoli cyklu. Týdenní i půlroční střídání vytrhuje dítě z jeho dětského kolektivu a dělá z něho outsidera, protože s kamarády nesdílí společný osud. Střídání školního kolektivu v praxi*

¹⁶¹ Viz např. nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.

¹⁶² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 95.

¹⁶³ Tamtéž.

může znamenat, že dítě kromě normální rodiny přijde i o normální vztahy v kolektivu, které se formují po celou dobu školní docházky.¹⁶⁴ Nelze přehlížet také skutečnost, že výuka na jednotlivých školách neprobíhá v takovém souladu, aby bylo možné zajistit při střídání škol návaznost na probíranou látku v jedné a druhé škole současně. Konkrétní model střídavé péče by neměl představovat takový stav, který je neslučitelný s plněním povinné školní docházky a který je v rozporu se zájmy dítěte.¹⁶⁵

I v situaci, kdy otázka vzdělání dítěte nebude mezi rodiči představovat problém, je v případech, kdy se rozhoduje o střídavé péči, nebo je-li již o této rozhodnuto, zapotřebí ptát se na to, jaký dopad to má na jejich dítě. V tomto ohledu je nutno znovu upozornit na zájem dítěte, který má být předním hlediskem při veškeré činnosti týkající se dětí¹⁶⁶ a vyvažovat jej v poměru se zájmy ostatními.¹⁶⁷ Jak již několikrát Ústavní soud ve své judikatuře zopakoval, není zájem dítěte jediným zájmem, ke kterému je nutno přihlížet, nicméně z jeho označení jako „*přední hledisko*“ plyne, že nejlepší zájem dítěte má při vyvažování vysokou prioritu.

S ohledem na výše uvedené problémy, spojené se střídavou péčí ve vztahu ke vzdělání, jako je nesoulad výuky na obou školách, případné psychické problémy spojené se střídáním kolektivů, je v každém konkrétním případě důležité uvažovat nad zachováním nejlepšího zájmu dítěte, který by mohl být důvodem pro odmítnutí, příp. zrušení (již stanovené) střídavé péče.

¹⁶⁴ Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1835/12.

¹⁶⁵ Viz Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/2013.

¹⁶⁶ Čl. 3 odst. 1 ÚPD.

¹⁶⁷ Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13.

5. Vyznání dítěte

5.1. Obecně

Náboženství je integrální součástí lidské společnosti, může být pro člověka jedním ze základních parametrů pro jeho rozhodování a chování. Je nositelem morálních i jiných pravidel, která se tak mohou projevat v lidském jednání.¹⁶⁸

Náboženské vyznání dítěte, resp. jeho usměrňování, je zařazeno do této práce nikoliv z důvodu, že by se jednalo o jednu ze složek rodičovské odpovědnosti, jako je tomu v případě výchovy a vzdělání dítěte (viz kap. 2.), ale z toho důvodu, že svým významem, jaký má na formování člověka, jeho představ a smýšlení, ovlivňuje podobu výchovy. Náboženské usměrňování dítěte je tedy úzce spjato s výkonem rodičovské odpovědnosti. Rozhodování rodičů o náboženském směřování dítěte, je možné řadit do péče o dítě v širším slova smyslu (viz kap. 2.3.).¹⁶⁹

S otázkou náboženského usměrňování dítěte souvisí právo každého, a tedy i dítěte, na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání, jež je zaručeno na ústavní úrovni, jako jedno ze základních lidských práv.¹⁷⁰ I tomu bude v rámci kapitoly o vyznání dítěte věnována pozornost (viz kap. 5.3.).

5.2. Náboženské usměrňování a výkon rodičovské odpovědnosti

Bylo již uvedeno, o směru a stylu výchovy rozhodují rodiče, kteří mají při výchově svých dětí rozhodující úlohu. Je tak pouze na rodičích zda budou dítě vychovávat v duchu zásad svého náboženského přesvědčení nebo budou volit jiný způsob výchovy.

Přímo k náboženskému usměrňování dítěte se vztahují ustanovení, která toto zásadní postavení rodičů při výchově dětí potvrzují. Především ÚPD v ustanovení čl. 14 odst. 2 stanoví, že státy, které jsou smluvní stranou úmluvy,

¹⁶⁸ MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Náboženské vyznanie rodičov a nejlepší záujem dieťaťa*. Praha: Leges, 2013, s. 7.

¹⁶⁹ ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 77.

¹⁷⁰ Viz ustanovení čl. 15 LZPS, čl. 9 EÚLP.

uznávají práva a povinnosti rodičů **usměrňovat dítě**, při výkonu jeho práva na svobodu myšlení, svědomí a náboženství, způsobem, který odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem. Shodně na ÚPD navazuje ustanovení § 2 odst. 2 zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (dále jen CírZ).

Lze se domnívat, že vzhledem k významu otázky, kterým je náboženské vyznání dítěte, je jeho náboženské usměrňování významnou záležitostí § 877 odst. 2 OZ.¹⁷¹ Nedojde-li v této oblasti mezi rodiči ke shodě, může se jeden z rodičů obrátit na soud, aby rozhodl (§ 877 odst. 1 OZ). Avšak jakými kritérii by se soud v této otázce při svém rozhodování řídil si lze jen stěží představit. Nicméně předním kritériem by měl být zájem dítěte, s kterým má být rozhodování o jeho záležitostech v souladu. Zájem dítěte může být při takovém sporu velmi subjektivní záležitostí, a nemusí se tak nabízet jediné správné řešení. Obecně by měly být zkoumány dopady náboženského usměrňování na každodenní život dítěte a případné ohrožení jeho zájmů.¹⁷² Konkrétním vodítkem by mohl být zájem na zachování zdraví dítěte v případě, že by vyznání preferované jedním z rodičů zahrnovalo nebezpečné praktiky či vystavovalo dítě riziku újmy.¹⁷³

5.3. Ochrana zájmů dítěte

Již bylo výše uvedeno, že při rozhodování o záležitostech dítěte jsou rodiče povinni šetřit zájmy dítěte a s ohledem na jeho vývoj brát v úvahu jeho názory. Z kapitoly o výchově dítěte vyplynulo, že výchova není nástrojem k pouhému prosazování vůle rodičů, ale k tomu, aby se při výkonu rodičovské odpovědnosti dosáhlo morálního a hmotného prospěchu dítěte.

Zájem dítěte, jako přední hledisko při jakékoli činnosti týkající se dětí, není ve všech konkrétních případech snadné definovat. Mezi zájmy dítěte lze však zahrnout ochranu základních lidských práv, které jsou vlastní všem, a tedy i

¹⁷¹ Viz také HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 900 – 901.

¹⁷² ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016, s. 62.

¹⁷³ Srov. Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. ledna 2013 ve věci č. 29617/07 – Vojnity proti Maďarsku.

dětem. Bylo již upozorněno na nutnost zachovat při výchově dětí právo na lidskou integritu, důstojnost, čest, život a zdraví dítěte. Právo rodiče, usměrňovat dítě v oblasti náboženského vyznání přímo souvisí s dalším důležitým lidským právem a to právem na svobodu myšlení, svědomí a náboženského vyznání.

Každý má právo na svobodu náboženského vyznání, stejně tak jej změnit anebo být bez náboženského vyznání.¹⁷⁴ Toto právo je u nezletilých dětí zdůrazněno v ustanovení § 2 odst. 2 CírZ v přímé návaznosti na čl. 14 odst. 1 ÚPD. Jak bylo výše uvedeno, obě tyto ustanovení zároveň stanoví¹⁷⁵ právo rodiče své dítě při výkonu tohoto práva usměrňovat, a to **způsobem**, který odpovídá rozvíjejícím se schopnostem dítěte.

Vzhledem k zachování práva dítěte na svobodu náboženského vyznání se tak jeví jako podstatné řešit otázku, co si pod „usměrňováním dítěte“ představit. Jinými slovy jakou podobu může mít toto usměrňování dítěte, aby nebylo do jeho práva na svobodu vyznání neoprávněně zasaženo.

Na zachování svobody náboženského vyznání je nutné trvat. Nelze připustit, aby usměrňování dítěte představovalo pro dítě faktické popření svobody náboženského vyznání. Pokud bychom připustili možnost absolutního vlivu rodiče na vyznání dítěte, pak bychom nemohli o právu dítěte na svobodu vyznání vůbec hovořit. Na druhé straně nelze ignorovat rozhodující úlohu rodiče ve výchově jeho dítěte a právo volit takové výchovné způsoby, které považuje za správné.

Mezi těmito právy je zapotřebí hledat rozumnou, byť v praxi velice těžce rozlišitelnou, cestu, kdy výkon jednoho práva nepopírá a nevyprazdňuje právo druhé. Tím spíše pokud jde o základní lidské právo.¹⁷⁶

Při této úvaze je možné vycházet z požadavku přiměřenosti, jež plyne z ustanovení § 2 odst. 2 CírZ, které právo rodiče své dítě usměrňovat zakládá. Usměrňovat dítě v jeho právu na svobodu vyznání lze do té míry a v takové podobě, jak to odpovídá jeho rozvíjejícím se schopnostem. U každého konkrétního dítěte, a to zejména ve vztahu k jeho věku a celkovému vývoji, je

¹⁷⁴ Čl. 15 odst. 1 LZPS, čl. 9 EÚLP.

¹⁷⁵ viz § 2 odst. 2 CírZ a čl. 14 odst. 2 ÚPD.

¹⁷⁶ Analogicky ve své judikatuře Ústavní soud uvedl, že zákon nesmí, při stanovení omezení (čl. 4 odst. 2 LZPS), základní lidské právo popřít nebo jej vyprázdnit. Viz např. Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 3/15.

zapotřebí volit takový způsob usměrňování, aby nebylo popřeno jeho právo na svobodu vyznání. Zachování práva na svobodu vyznání si lze ve výsledku představit jako situaci, kdy dítě není indoktrinováno do té míry, že již není schopné v dospělosti uvažovat o své víře kriticky, a je tak vyloučena možnost svobodně uvažovat nad změnou svého vyznání, případně být bez vyznání. Taková indoktrinace může v extrémním případě představovat stav psychické manipulace, kdy je dítě schopno pod tíhou přesvědčení udělat cokoli. Cílem je tedy zachování svobody myšlení, svědomí a náboženského vyznání. Pokud výkonem práva rodiče dojde na straně dítěte k vymizení schopnosti realizovat právo svobody vyznání, nelze mít, dle mého názoru, tento výkon práva ze strany rodiče za přípustný a souladný se základními lidskými právy.

Požadavek přiměřenosti by se měl projevit ve vztahu k menším dětem volbou co nejcitlivějšího přístupu ze strany rodičů. Ve vztahu ke starším dětem, jež jsou schopné náležitě přijímat sdělení rodičů a následně si vytvořit vlastní názor, je nutné počítat také s povinností rodičů, brát v úvahu názor dítěte. Pokud v případě menších dětí je důvodem určité zdrženlivosti rodičů nízký věk dítěte, tak v případě starších dětí jde o respekt k jeho názorům a postojům (§ 875 odst. 2 OZ). Jako příklad lze uvést situaci, kdy rodič čtrnáctiletého dítěte vyžaduje jeho pravidelnou účast při setkávání na faře, nebo jej přihlásí k vyučování náboženství ve škole (§ 15 ŠZ), a to i přes jeho jasný nesouhlas a odpor. Může jít také o opačný případ, kdy dítě chce, ale rodič tyto aktivity zakazuje. Lze si jistě představit situaci, kdy rodič brání náboženským aktivitám, které mohou být spojené s určitým nebezpečím, a mohou tak ohrozit nejenom společnost ale i samotné dítě. Zákazy rodičů by v takovém případě mohly znamenat ochranu jiných zájmů dítěte (život, zdraví), které by v poměru ke svobodě náboženského vyznání představovaly legitimní cíl k usměrňování dítěte. Nutno však podotknout, že zákon v tomto směru nepodává jasná vodítka pro řešení takových kolizí, a není tak zcela zřetelná hranice mezi přípustným a nepřípustným usměrňování práva na svobodu vyznání.

Případ, kdy je starší dítě donucováno k účasti na náboženských rituálech a jiných aktivitách, aniž by s tím souhlasilo, nelze vzhledem k právu na svobodu náboženského vyznání považovat za právně souladný způsob usměrňování dítěte, neboť znamená faktické popření tohoto lidského práva. Pokud by bylo dítě nuceno k účasti na náboženském úkonu dokonce za použití násilí, či pohrůžky

takového násilí, dostáváme se již do roviny trestního práva, kdy lze takové jednání posoudit jako trestný čin omezování osobní svobody vyznání (viz ustanovení § 176 TrZ).

S ohledem na nutnost posuzovat veškeré případy ve světle všech konkrétních okolností a při ne zcela určité právní úpravě nelze v položené otázce zaujmout naprosto jasné a obecné stanovisko. Lze však uzavřít, že při náboženském usměrňování dítěte musí být respektována svoboda náboženského vyznání a s ohledem na vývoj dítěte také jeho názor, jež má mít v určité fázi vývoje dítěte zásadní důležitost. K názorům dítěte je nutné přihlížet obecně (§ 875 odst. 2 OZ), je-li rozhodováno o záležitosti, která je spojena se svobodou náboženského vyznání dítěte, lze se domnívat, že takový názor má mít podstatný význam.

5.4. Vliv vyznání i na jiné složky rodičovské odpovědnosti

V souvislosti s výše uvedeným lze stručně doplnit, že prosazování určitého vyznání v rodině neovlivňuje pouze podobu výchovy dětí. Realizace vyznání může mít svůj podstatný vliv i na jiné jednání vztahující se k dítěti, jež svou povahou také spadá do výkonu rodičovské odpovědnosti. Zejména mohou vzbuzovat jistou pozornost takové praktiky a zásady plynoucí z náboženského přesvědčení, které mají zásadní význam v otázkách tělesné integrity dítěte, jako v případě rozhodování o podstoupení operace, očkování či a podobně.

Známým příkladem je odmítání provedení krevní transfuze u svědků Jehovových, kteří vycházejí ze zákazu jakkoli přijímat krev či jakoukoli její základní složku.¹⁷⁷ Při dodržování těchto a jiných zásad podobného charakteru však mohou nastávat takové situace, které jsou na pomezí ohrožení zdraví v horších případech také samotného života. Jde-li o zdraví dospělého člověka, který dobrovolně rozhoduje o zásahu do své tělesné integrity a odmítá podstoupení určitého zákroku z důvodu vlastního přesvědčení, pak zde v zásadě nevzniká problém. To samé však nelze tvrdit, pokud rodič rozhoduje o zásahu do tělesné integrity svého dítěte, které by tím vystavil nebezpečí ohrožení života.

¹⁷⁷ Co Bible říká o transfuzích? [online]. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. [cit. 20.03.2019]. Dostupné z: <https://www.jw.org/cs/co-rika-bible/otazky/bible-a-transfuzi/>.

Nelze se domnívat, že výkon rodičovské odpovědnosti, kterým je dítě vystaveno nebezpečí vážné ujmy na zdraví, či ohrožení života, je výkonem, který má oporu v zákoně a to ani v případě, že jde o projev náboženského vyznání. Jde o zjevný rozpor ze samotným účelem rodičovské odpovědnosti, která má být vykonávána v souladu se zájmy dítěte, mezi něž bezesporu patří zájem na ochraně života a zdraví, jako hodnot, jejichž ochrana je v systému základních práv a svobod jednoznačně prioritní (čl. 6 LZPS). Situace kdy rodiče brání lékařskému zákroku, za současné neexistence účinné alternativy k léčbě vážného onemocnění, si naopak vyžaduje zásah ze strany státu, který může být v akutním případě řešen rozhodnutím soudu o předběžném opatření upravující poměry dítěte (§ 452 ZŘS). Tím může být nařízeno předání nezletilého dítěte do zdravotnického zařízení, kde mu bude poskytnuta potřebná lékařská pomoc. Pro takový zásah státu do rodičovských práv je dán zcela relevantní a víc než dostatečný důvod.¹⁷⁸

¹⁷⁸ Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III.ÚS 459/03.

6. Závěr

Tato práce se zabývala výchovou a vzděláváním dítěte jako složkami rodičovské odpovědnosti v právních souvislostech. Cílem práce bylo vnést určité světlo do problematiky vymezených složek tohoto právního institutu a ozřejmit tak některé otázky, jež se ve společnosti v souvislosti s výchovou a vzděláním dítěte mnohdy vyskytují. Protože jde o rozbor právního institutu, vycházel autor práce při jejím zpracování v převážné míře z aktuálního znění právních předpisů a odborné literatury, jež se váží především k úpravě rodinného práva. V některých souvislostech bylo však nutné, a také vhodné, opřít se o poznatky z oboru psychologie a sociologie. Tyto poznatky však práci, jež je výlučně zaměřena na výklad práva v oblasti vzájemných vztahů mezi rodiči a dětmi, pouze doplnily a obohatily. Čtenář se tak nedozví, co je vhodné v oblasti výchovy a vzdělávání z pohledu psychologie a sociologie, ale co je správné, resp. po právu z hlediska právního řádu České republiky.

Autor této práce si dal za cíl objasnit, jaké mají rodiče v současné době postavení při výchově dětí, jakých výchovných prostředků mohou při jejich výchově používat, a v rámci toho řešit otázku přípustnosti tělesných trestů. Při řešení otázky právního postavení rodičů při výchově dětí bylo navázáno na výklad právní úpravy pocházející z druhé poloviny 20. století, od které toto postavení rodičů zaznamenalo důležitou proměnu. Rodiče mají ve výchově rozhodující úlohu, právo rodičů dítě vychovávat jakož i o něj pečovat je garantováno na úrovni základních lidských práv. Lze hovořit o svobodném rozhodování rodičů ve výchově dítěte. Je na rozhodnutí rodičů, jakým směrem se má výchova uchylovat a jaký výchovný způsob bude při výchově realizován. Bylo však zároveň upozorněno, že tato svoboda ve výchově dětí není absolutní, a má tedy své hranice a limity, jež jsou především odrazem ochrany zájmů dítěte jako slabší strany.

O těchto limitech bylo pojednáno zejména v rámci přiměřenosti výchovných prostředků, které musí mít určitou kvalitu, jako je individualizace výchovného prostředku k osobě dítěte, naplnění výchovného účelu, soulad se zájmy dítěte. Také bylo uvedeno, že v oblasti výchovných prostředků nelze přehlížet ani zájem dítěte na zachování jeho základních lidských práv a všeobecných osobnostních práv, z těchto bylo vycházeno především při řešení

otázky tělesných trestů. Ačkoliv z formulace důvodové zprávy k § 884 OZ lze vyložit, že i tělesné tresty jsou jedním z výchovných prostředků, lze v závěru této práce uvést, že takový výchovný prostředek může být v souladu s naším právním řádem jedině zcela výjimečně, a tedy, že absolutní většina tělesných trestů bude výchovný prostředek nepřiměřený, a tím pádem nepřipustný pro nesoulad s lidskou integritou dítěte a jeho důstojností. Přípustný tělesný trest tak bude představovat výjimku, přičemž vzhledem k nutnosti každý výchovný prostředek posuzovat dle všech okolností konkrétního případu, je nesnadné takový tělesný trest přesně definovat. Obecně lze však uzavřít, že tělesný trest jako i jiný výchovný prostředek musí být v souladu se všemi požadavky, jež plynou z právního řádu, a na které bylo v této práci upozorněno, dle názoru autora takových tělesných trestů nebude mnoho. Je zde také vhodné připomenout, že ačkoliv se v poslední době pozornost společnosti zaměřuje na tělesné tresty, nemusí být tím největším a nejčastějším prohřeškem rodičů při výchově dětí. Významnou část zcela nevhodného chování a výchovných prostředků totiž představují ty, v rámci nichž je dítě vystaveno psychickému nátlaku, ani ty nejsou v souladu s právním řádem a mohou mít na dítě neblahý dopad na celý život. Současnou podobu právní úpravy lze v této oblasti hodnotit jako dostatečnou a s ohledem na ochranu dětí také správnou. Zároveň však nelze popřít, že se současná podoba právní úpravy může jevit v otázce tělesných trestů, na první pohled jako ne zcela jasná.

Dalším úkolem této práce bylo řešit otázku právní dispozice rodiče s výkonem výchovy. Vystala zejména otázka, zda je možné přenášet výkon výchovy dlouhodobě či dokonce trvale na třetí osobu (např. absurdní situace, kdy ihned po porodu svěří rodič dítě na dobu 18 let jiné osobě). Zatímco právní úprava občanského zákoníku, která přenos výkonu výchovy na třetí osobu umožňuje, avšak nepodává jasná vodítka, je možné se při řešení této otázky opřít o normy práva veřejného. Dlouhodobé až trvalé svěření dítěte k výchově na základě pouhé dohody může být totiž posouzeno za exces, který je řešen na úrovni sociálně-právní ochrany dětí jako možné ohrožení dítěte. Naproti tomu dočasné svěření výkonu výchovy třetí osobě je obvyklým jednáním, se kterým občanský zákoník počítá, a které by obecně nemělo činit problémy. V otázce dispozice s výkonem výchovy bylo uvedeno, že přenášet výkon určitého práva lze pouze v tom případě a v takovém rozsahu, v jakém s tímto právem sám disponuji. Není tak například

možné, aby rodič uzavřel dohodu s chůvou, jejímž obsahem je mimo jiné možnost dát facku dítěti za případné nevhodné chování, a to pokud se přidržíme závěru, že takového jednání se nesmí dopustit ani sám rodič.

Kapitola o výchově byla v návaznosti na předcházející rozbor završena výkladem o státní ingerenci v oblasti výchovy, v níž byly popsány jednotlivé druhy státních zásahů, zejména orgánu sociálně-právní ochrany dětí, ale také soudu, v případě, kdy rodiče nevykonávají výchovu dětí v souladu se zákonem. Zásahy státu v této oblasti samozřejmě představují citelný zásah do rodinných vztahů a měly by být užívány v té míře, která by odpovídala současnému postavení rodičů při výchově dětí. Legitimním cílem těchto zásahů je především ochrana zájmů dítěte, spojené zejména s ochranou života a zdraví dítěte, jakož i jiných hodnot, které představují základní lidská práva, jako je např. nedotknutelnost nebo důstojnost osoby. Konkrétní vymezení zájmů dítěte, které mohou převážit nad zájmy rodičů a představovat tak důvod pro zásah ze strany státu, je však nesnadnou záležitostí. Najít tak přesnou hranici mezi tím, kde lze zásahy státu do výchovy ospravedlnit a kde již nikoliv, je tak obtížným úkolem. Stát by například neměl zasahovat do otázek jako je určování stylu či metody výchovy, neboť se nelze domnívat, že subjekt, který je schopen nalézt správný výchovný směr, je právě on.

Vzdělání jako složka rodičovské odpovědnosti byla v této práci představena jako souhrn povinností a práv, prostřednictvím kterých zajišťují rodiče plnění povinné školní docházky dítěte, právo přímo se podílet na jeho vzdělávání, ale také jako právo činit v rámci vzdělání dítěte významná rozhodnutí. Bylo poukázáno na to, že určitý problém ve vztahu k výběru školy představuje zejména podoba právní úpravy školského zákona, která nepředchází problému, kdy jeden rodič jedná bez vědomí nebo proti vůli druhého rodiče, neboť k podání přihlášky postačí podpis pouze jednoho z rodičů. Lze se domnívat, že změna této právní úpravy, která by více zohlednila požadavek dohody obou rodičů, by byla na místě (například již zmíněným požadavkem podpisu obou rodičů). V rámci rozhodování o vzdělání bylo také pojednáno o potřebě chránit zájmy dítěte a o povinnosti brát v úvahu jeho názory. Zájem dítěte v otázce vzdělání se také ukázal jako podstatné hledisko při rozhodování o střídavé péči, která by neměla znamenat pro dítě nadměrné komplikace při plnění školní docházky.

V práci byl také věnován prostor problematice náboženského usměřování dítěte ze strany rodičů, a to v souvislosti s právem dítěte na svobodu vyznání. Při řešení případného střetu mezi těmito právy bylo vycházeno pouze ze stručné a nikoli zcela jasné právní úpravy. Lze shrnout, že stejně jako v závěrech, které plynou z předcházejících kapitol, i v případě této problematiky sehrávají svou podstatnou úlohu zájmy dítěte, které mají být předním hlediskem při jakékoli činnosti týkající se dětí.

Resumé

The thesis deals with the legal regulation of selected components of parental responsibility, as they are regulated in the legal order of the Czech Republic. Parental responsibility is a set of many components, this work is focuses only on a part of it, namely the upbringing and education of the child. Parental responsibility is governed in particular by Act No. 89/2012 Coll. however, it also find its foundations within the constitutional order of fundamental human rights.

The aim of the thesis is to describe the legal regulation in relation to parental education and upbringing of children. In many cases, the issue of corporal punishment, precisely what parents can afford to educate children is also a matter of work. The thesis deals with the transformation of parents' position in upbringing. It deals with the extent to which parents can transfer the performance of upbringing to third parties and what may be the content of the agreement between them. There are also mentioned consequences of violation of legal norms in education in the form of state interference in these relations. In all these issues, the protection of the child as a weaker party, the protection of his interests and his well-being, are particularly manifested. The child is not a mere object of these family-law relations, but is a full-fledged subject with its rights, interests and opinions that have to be respected with respect to the child's development. Parents have the freedom to make decisions about raising children, but they must not exceed the limits of law. It is not possible to use any educational means, especially those that threat bad the child to his health, life, but also his dignity. To sum up, although the Czech legal order does not contain any prohibitions of corporal punishment, it follows from the interpretation of individual provisions that the use of corporal punishment in education does not in principle allowing.

As part of the child's education, the obligation of parents to provide the child with compulsory school attendance, the right of parents to educate the child, but also the obligation of parents to respect the views, attitudes and interests of the child, especially in relation to older children. The chapter, also addresses the issue of alternating care in relation to compulsory education, whose implementation could be a major obstacle to alternating care decisions.

This work also elaborates on the issue of religious regulation of the child in relation to his right to freedom of religion. Even on this issue, the child's interests, which need to be safeguarded in any child-related activity, can be an important guideline for resolving any dispute. Parents have the right to religiously control their child, but this right has limits.

Seznam použitých zdrojů

Literatura

- DVOŘÁK, J., ŠVESTKA, J., ZUKLÍNOVÁ, M. a kol. *Občanské právo hmotné*. Svazek 1. Díl první: Obecná část. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2013. 436 s. ISBN 978-80-7552-187-3.
- HELUS, Z., JEDLIČKA, R., ed. *Teorie výchovy - tradice, současnost, perspektivy*. Praha: Karolinum, 2014. 278 s. ISBN 978-80-246-2412-9.
- HRUŠÁKOVÁ, M., KRÁLÍČKOVÁ, Z., WESTPHALOVÁ, L. a kolektiv: *Občanský zákoník II. Rodinné právo (§ 655-975). Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2014. 1392 s. ISBN 978-80-7400-503-9.
- KLÍMA, K. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2., rozš. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1448 s. ISBN 978-80-7380-140-3.
- MATĚJČEK, Z. *Po dobrém, nebo po zlém?*. Vyd. 8. Praha: Portál, 2015. 128 s. ISBN 978-80-262-0852-5.
- MELZER, F., TÉGL, P. a kolektiv: *Občanský zákoník: velký komentář*. Svazek IV. § 655-975. Praha: Leges, 2016. 2009 s. ISBN 978-80-7502-004-8.
- MORAVČÍKOVÁ, M. (ed.): *Náboženské vyznání rodičov a nejlepší záujem dieťaťa*. Praha: Leges, 2013. 176 s. ISBN 978-80-7502-010-9.
- NOVOTNÝ, P. et al. *Nový občanský zákoník. Rodinné právo*. 2., aktualizované vydání. Praha: Grada Publishing, 2017. Právo pro každého. 208 s. ISBN 978-80-271-0431-4.
- ROGALEWICZOVÁ, R., CILEČKOVÁ, K., KAPITÁN, Z., DOLEŽAL, M. a kolektiv: *Zákon o sociálně-právní ochraně dětí. Komentář*. 1. vydání. Praha: C. H. Beck, 2018. 784 s. ISBN 978-80-7400-713-2.
- SEDLÁČEK, J. *Rodinné právo*. Brno: Čsl. akad. spol. „Právnick“, 1934. 221 s.

- ŠÍNOVÁ, R., ŠMÍD, O., JURÁŠ, M. a kolektiv: *Aktuální problémy rodinněprávní regulace: rodičovství, výchova a výživa nezletilého*. Praha: Leges, 2013. 304 s. ISBN 978-80-87576-74-8.
- ŠÍNOVÁ, R., WESTPHALOVÁ, L., KRÁLÍČKOVÁ, Z. a kolektiv: *Rodičovská odpovědnost*. Praha: Leges, 2016. 352 s. ISBN 978-80-7502-179-3.
- VANÍČKOVÁ, E. *Tělesné tresty dětí: definice, popis, následky*. Praha: Grada, 2004. 116 s. ISBN 80-247-0814-0.
- ZAHRADNÍKOVÁ, R. et al. *Civilní právo procesní*. 2. Vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2015. 579 s. ISBN 978-80-7380-571-5.

Články

- TRETERA, Rajmund Jiří. Náboženská svoboda dětí a její zajištění v právním řádu České republiky. *Revue církevního práva*. 2011, roč. 17, č. 2. ISSN 1211-1635. Dostupné také z: <http://spcp.prf.cuni.cz/42-56/49-cele.pdf>.
- VYPUŠŤÁK, Radim. K rozhodování o významných záležitostech dítěte. *Právo a rodina*. 2015, roč. 17, č. 4, s. 13-17. ISSN 1212866X

Právní předpisy

- Úmluvy o právech dítěte.
- Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod.
- Ústavní zákon č. 2/1993 Sb., listina základních práv a svobod.
- Zákona č. 3/2002 Sb. o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů.
- Zákon č. 99/1963 Sb. občanský soudní řád.
- Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.
- Zákon č.115/2006 Sb., o registrovaném partnerství.

- Zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání.
- Zákon č. 40/2009 Sb. trestní zákoník.
- Zákon č. 94/1963 Sb., o rodině.
- Zákon č. 94/1963 Sb., zákon o rodině
- Zákon č. 265/1949 Sb. o právu rodinném.
- Zákon č. 292/2013 Sb. o zvláštních řízeních soudních.
- Zákon č. 359/1999 Sb. o sociálně-právní ochraně dětí.
- Zákona č. 553/1991 Sb o obecní policii.

Důvodové zprávy

- Důvodová zpráva k zákonu č. 265/1949 Sb. o právu rodinném.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 89/2012 Sb., občanský zákoník.

Soudní rozhodnutí

- Nález Ústavního soudu ze dne 15. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 1587/15.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III.ÚS 459/03.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 618/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 12. 4. 2012, sp. zn. II. ÚS 868/12.
- Nález Ústavního soudu ze dne 25. 9. 2014, sp. zn. I. ÚS 3216/13.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2014, sp. zn. I. ÚS 1506/2013.
- Nález Ústavního soudu ze dne 5. 9. 2012, sp. zn. II. ÚS 1835/12.
- Nález Ústavního soudu ze dne 27. 1. 2005, sp. zn. I. ÚS 48/04.

- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2006, sp. zn. I. ÚS 618/05.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 8. 2004, sp. zn. III. ÚS 459/03.
- Nález Ústavního soudu ze dne 30. 5. 2017, sp. zn. Pl. ÚS 3/15.
- Usnesení NSS ze dne 31. 3. 2016, sp. zn. 4 As 281/2015-32.
- Rozhodnutí NS ze dne 27.09.2011, sp. zn. 30 Cdo 2371/2011.
- Rozhodnutí NS ze dne 3. 9. 2014, sp. zn. 4 Tdo 1033/2014.
- Rozhodnutí ze dne 16.2.1958, sp. zn. (Rc) Cz 386/58,.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 1. 2013 ve věci č. 29617/07 – Vojnity proti Maďarsku.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 3. 11. 2009 ve věci Lautsi proti Itálii Sp.zn./Čj.: 30814/06.
- Rozsudek Evropského soudu pro lidská práva ze dne 7. 12. 1976 ve věci Kjeldsen, Busk Madsen a Pedersen v. Dánsko.

Internetové zdroje a ostatní

- Co Bible říká o transfuzích? [online]. Watch Tower Bible and Tract Society of Pennsylvania. [cit. 20.03.2019]. Dostupné z: <https://www.jw.org/cs/co-rika-bible/otazky/bible-a-transfuze/>.
- Fyzické tresty využívají 2/3 českých rodičů - Liga otevřených mužů [online]. 2018. [cit. 15.03.2019]. Dostupné z: <http://www.ilom.cz/fyzicke-tresty-ve-vychove-alespon-nekdy-je-vyuzivaji-dve-tretiny-ceskych-rodicu/> Fyzické tresty využívají 2/3 českých rodičů - Liga otevřených mužů.
- SCHÖN, M. Výchova dítěte: Práva rodičů v. právo státu [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2012. [cit. 15.03.2019]. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2011/files/prispevky/05%20Rodina/12%20MONIKA%20SCHON.pdf

- Alternativní školy [online]. 2001 [cit. 24.03.2019]. Dostupné z: <http://www.alternativniskoly.cz/>
- Vyjádření vlády České republiky ke kolektivní stížnosti podané na ČR pro porušování Evropské sociální charty z důvodu absence právní úpravy výslovného zákazu tělesných trestů dětí v rodině, ve škole a dalších institucích a místech. Dostupné online z: http://www.mpsv.cz/files/clanky/17219/vi_2014_27_p1.pdf
- ELIÁŠ, K., ZUKLÍNOVÁ, M. Návrh občanského zákoníku. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, bez vroč. (2005). Dostupné online z: https://www.cak.cz/assets/files/550/OZ-konsolidovan__verze.pdf.